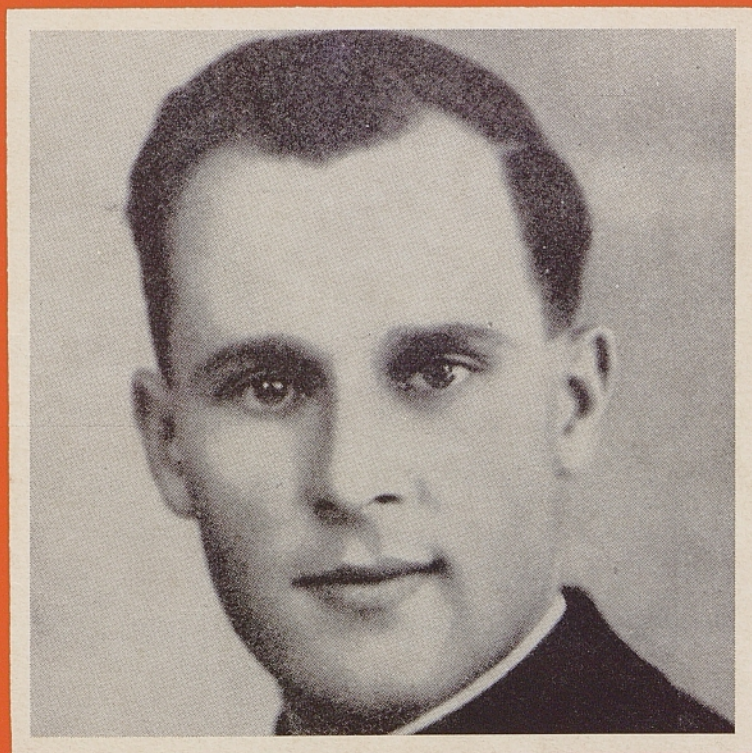

mladika 1

1978

BISERI IN PLAMEN

(Ob Župančičevi stoletnici)

Slavitev umetnikov ob njihovih jubilejih je ena najvišjih oblik prastare človekove potrebe po obrednosti in svečanosti. To izrazito kulturno dejanje se namreč poraja iz najizbranejših vzgibov človekove duševnosti, iz želje in potrebe po lepoti in resnici. Visoki trenutki ubranosti so to, če se jih seveda ne polasti kaka zainteresirana režija.

Jubilejna slavlja so po eni strani poklonitev in zahvala umetniku, po drugi pa ponoven ogled njegovega dela. V soju prazničnih žarometov, ki smejo biti tudi kritični, je vse še bolj osvetljeno. Posebno dragoceni so ti prameni, kadar posvetijo v kaj že pozabljenega ali pa odkrijejo še kaj novega. Tako dobimo izčiščene, izpopolnjene odgovore na stotera vprašanja, ki jih nazadnje povzamemo v eno samo: kdo je bil umetnik in kaj nam zapušča?

S tem vprašanjem se spominjamo tudi Otona Župančiča ob stoletnici rojstva.

Prvi odgovor je lahek in ga vsi poznamo že iz detinstva: bil je naš največji pesnik za Prešernom. O veličini njegovega dela pa si iščemo odgovora na dveh ravneh, kot posamezniki in kot narodna skupnost.

Župančič nas je dobesedno zasul z malimi in velikimi biseri. Ni ga občutja, ki je domače človeškemu srcu, da ga ne bi bil prelil v pesem, največkrat v vrhunskem blesku besede in prisodob. V slovenščini, ki je izšla kot iz brusilnice diaman-tov, je zapel o nešteti odenkih človeškega veselja, žalosti, hrepenenja, pa o najrazličnejših dogodkih, ki jih srečuje človek, posebej še slovenski, na svoji življenjski poti od rojstva do smrti. Vse barve narave, vsi vonji letnih časov, vsi vzgibi srca so dobili pesniško upodobitev v zbirkah, kjer lahko bralec — kaj je bolj naravnega! — sreča samega sebe, ljub spomin, bolečo misel, iskrico radosti.

Župančičev opus je že skoraj mali pesniški katalog vsega zemskega in nadzemskega v nas.

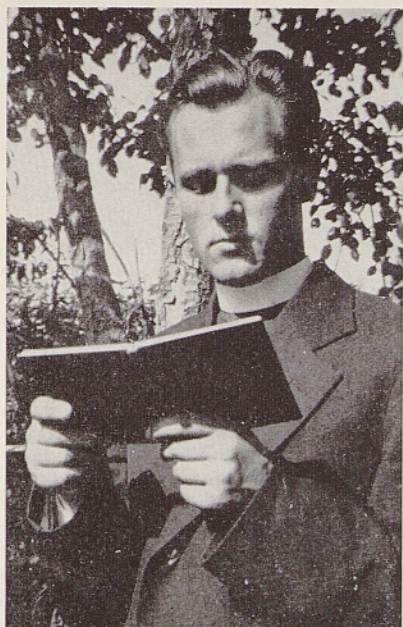
Vrednost ustvarjenih in podarjenih bisero-v ni nič manjša, če je med njimi tudi kaj neizbrušenih ali celo steklenih koscev. To je pač problem postopne izpetosti ali tudi značajске šibkosti, pred katero ne more obvarovati človeka niti genialnost.

Župančiču pa smo veliko dolžni tudi kot narodna skupnost. Čeprav je umetnost v fazi spočetja in rojstva najindividualnejše, najsamotnejše dejanje človekovo, postane kasneje skupno bogastvo vseh, ki se ob njej hranijo, krepijo, plemenitijo. V tem je sicer univerzalna, vendar je, kot plamen, najtoplejša in najsvetlejša v neposredni bližini. V poeziji pa to bližino že kar tehnično določa jezik in s tem narodna pripadnost, čeprav je očarljivo, kadar lahko dober prevod ponese zubelj tudi v daljni svet, in seveda obratno.

Kot skupnosti nam je Župančičeva poezija dala novega bogastva, ki ima mimo dimenzij človečanstva in duhovnosti tudi energetsko vrednost v prizadevanjih malega naroda za ohranitev in uveljavitev. Krepitev ponosa, žilavosti in vere v suvereno bodočnost je vsakemu neenakopravnemu narodu vedno dotekala iz edinega vira, ki ga krojilec njegove usode ni mogel do konca obvladati: iz kulture.

Zato smo pevcu »Dume« in tisoč opogumljajočih utrinkov hvaležni za vse, ne nazadnje za verze, ki jih je zapisal ob neki drugi stoletnici rojstva, Prešernovi:

Kar neti nam in giblje vse življenje,
to naj, kot v jutru pust fantom, zamrè?
O, sonce je! Je, ker ga slutimo,
ker ga v globini duše čutimo!

BESEDA IZ OSRČJA PRIMORSKE: *Lado Piščanc*

»Moje oči, moje srce in duša živijo v zelenih daljavah božje bodočnosti.« je s prelepo podobo zapisal osemnajstletni študent Lado Piščanc v svoj dnevnik 21. februarja 1952.

Ta njegova zelena bodočnost je zdaj večna sedanjost v Bogu: lahko jo bomo gledali z njim iz njegovega več desetletnega dnevnika (1950-1943).

Nekaj bistvenih podatkov o tem kratkem slovenskem življenju, ki se je izteklo med Jadranom in med Julijci v najbolj črni dobi fašizma.

Rojen 16. junija 1914 v Kanduševi hiši v Barkovljah kot četrti izmed petih otrok (poleg sester Anice, Marte, Zore in Mire).

Oče Rafael, poštni uradnik, je bil Rojančan, rahločuten primorski značaj, ki ga je preselitveni fašistovski val kmalu odnesel z družino v notranjost Italije, v Piso v Toskani.

Mater Ivano Pipan, Škofjeločanko, sta odlikovali dve dokaj pogosti gorenjski lastnosti: inteligentnost in značajska krepkost.

Družina je bila v kar dvojnem duhovniškem sorodstvu.

Oče je bil brat Gabrijela Piščanca, dekana v Dolini in potem župnika v Klancu in v Avberju: bil je tudi Ladov birmanski boter.

Mati je bila sestra Valentina Pipana, župnika v Renčah, ki so tako rekoč postale Ladova domača vas: v Piso se namreč nikakor ni mogel vživeti.

Po enem letu pripravnice v Alojzijevišču v Gorici (ravnatelj Jožko Bratuž, katehet Filip Terčelj, prefekti dr. Anton Kacin, Avguštin Čuk, Ceko Franko) je 1926 stopil v goriško malo semenišče. Tam je našel zavzetega mentorja v podravnateljstvu dr. Ivu Juvančiču, ki je iz Innsbrucka prinašal ideje in zanos nemškega mladinskega gibanja. Tako se je Lado znašel v elitni skupini sošolcev, ki jih je dr. Juvančič narodno in kulturno osveščal. Naj omenimo med temi poznejšega psihologa in esejista Alfonza Čuka,

pesnika Lojzeta Kocjančiča, zgodovinarja Rudolfa Klinca, publicista Kazimira Humarja.

Po maturi se je iz globoke religiozne osveščeni odločil za teologijo, čeprav je mladega odličnega tenorista vabila glasba, predvsem operna.

To so leta nadaljnega kulturnega zorenja, ko se Lado vrača s kovčki knjig iz Ljubljane, ko potuje tja poslušat v operi Borisa Godunova, ko strastno planinari po zahodnih Julijcih: gore so namreč njegova velika ljubezen.

Nova maša: 12. junija 1938 v Renčah; slavnostni govornik: dr. Juvančič.

Prva služba 1938-40 — nad katero je sprva razočaran —: Gorica, župnija na Travniku, kjer ima tudi ob nedeljah ob 6. uri slovenske pridige in zbira fante na slovenske ure.

Druga služba '40-41: vipavski Šentvid, kamor gre nadomestovat obsojenega župnika Kovača. Z njim sta sestra Marta in oče, ki najde svoje veselje v velikem župnijskem vinogradu. Lado se si jajo počuti med prisrčnimi Vipavci.

Tretja služba '41-'44: Cerčno, njegova Kalvarija, od zelo strogega župnika do revolucijske more v malem trgu in do dosti manj toplega človeškega okolja.

V njegovem celotnem dnevniku praktično ne najdeš političnega stavka, medtem ko je v njem na tisoče verskih misli. To pomeni, da je njegova udrženost do OF mogla izvirati samo iz verskih pomislekov. Vsekakor ga je v novembru '43 partizanska oblast aretirala skupaj s sokaplanom Slugo, očetom, sestro in drugimi. Aretacija je s kronistično vernostjo opisal v črtici Zgodba kaplana Simona. Dne 10. novembra 1943 je aretacijo omenil v dnevniku s temile — iz previdnosti žal nedorečenimi — stavki:

» ... Danes je že peti dan, odkar sem prišel iz aresta in izpred vojaškega sodišča, kamor sem tako

nenadoma in nepričakovano tresčil. Kako sem prišel med te ljudi in kaj so mi vse očitali in metali na moja ramena, mi zdaj ni toliko mar. V vseh teh rečeh sem in bom ostal otrok ... «.

Po tej aretaciji je prekinil kajenje. Bilo je samo tri mesece pred njegovo smrtjo.

V jutru 27. januarja 1944 se je nekaj sto Nemcev prebilo skozi šahovnico partizanskih brigad v Cerkljano. Pod ognjem nemške strojnice, umeščene v zvoniku, je na obronku nad vasjo obležalo 47 mladih kurzistov Partijske šole za Primorsko in Dolenjsko. Pokol je terjal zadoščenje: 15 Cerkljanov na čelu s kaplanoma Piščancem in Slugo je bilo aretiranih, obsojenih na smrt in usmrčenih.

Po mnenju Ladovih domačih se je to zgodilo 3. februarja '44 ob 19. uri: takrat se je namreč osamel oglasil rafal strojnice na Cerkljanskem vrhu.

»Vsak dan pri maši molim, da bi prišla k nam Jugoslavija,« je Lado rekel sestri Zori na pepelnico '43, ko je bil zadnjič v Gorici.

Da bi bil ta rahločutni človek — in prav tako skromni in blagi Sluga — zmožen izdajstva, tega danes ne izključujejo samo njegovi sošolci, ampak tudi razni bivši pristaši OF in celo kakšen partizan, ki je bil tiste dni v Cerkljem.

Sicer pa je prva dejanska rehabilitacija že prišla. V ljubljanski TEDENSKI TRIBUNI 17. septembra 1958. Izpod peresa bivšega oficirja VOŠa Andreja Kranjca, ki je tam razkril, da je v štabu XXXI. divizije v Cerkljem sedel gestapovski agent, major Jernej Hrastnik.

»... Slutili smo takoj, da je poglavitni izdajalec ravno on. Samo vojaški strokovnjak, ki je podrobno poznal razmere na osvobojenem ozemlju, ki je sam bival na kraju samem, je lahko izdelal takšen načrt.

TAKŠNEGA PRECIZNEGA NAČRTA NI MOGEL IZDELATI KAK KAPLAN ALI TERCIJALKA ... « (podčr. ured.)

Ladova zapuščina obsega šest zvezkov dnevnika. Zvezki so šolski, popisani s peresom v lepo čitljivi obliki, v sledečem zaporedju: 1. zvezek od 26.VII.1930 do jeseni 1935, 2. zvezek od 10.X.1935 do 24.V.1936, 3. zvezek od 17.1.1937 do 15.V.1937, 4. zvezek od 24.V.1937 do 26.III.1938, 5. zvezek od 27.III.1938 do 4.VI.1938, 6. zvezek od 1.1.1943 do 24.11.1943.

Dnevnik mladega fanta, ki se mu dnevi v glavnem odvijajo med domom in zavodom, po svojem dogajanju ne more biti senzacionalen, še manj v dnevih po Bazovici, ko je vse slovensko življenje v Primorju zamrlo. Trenutki v družinskem in še posebej zavodskem življenju, stiki s sošolci in s predstojniki, izleti, glasba, planine: to je zunanja vsebina tega dnevnika. A če takšnemu dnevniku manjka faktografske izrednosti, je lahko dragocen po svoji duhovni vsebini. In takšen je dnevnik Lada Piščanca, ko se na teh straneh že kot gimnazijec zanosno odpira življenju, kulturi, Bogu.

V dnevniku so tudi mesta, ko je senzacionalnost duhovna, seveda za človeka, ki je za duhovno zainteresiran.

Vsekakor je ozračje dnevnika etično tako visoko in tako prežeto z idealnostjo, da zasluži obregnenje, ki si ga na račun Lada Piščanca privoščijo v svoji UKANI — v tej Iliadi za slovensko polinteligenco in za slovenski polokus — Tone Svetina, eno samo oznako: zavrženost.

Čimbolj dnevnik napreduje v času, tem manj pravopisnih posegov zahteva besedilo.

UREDNIŠTVO

V zelenih daljavah božje bodočnosti

V Pisi se je Lado spoprijateljil z gojenci servitskega reda. Z njimi je tudi šel na evharistični kongres v Sieni, kar je vsebina pričujočega zapisa. V njem pokaže dve svoji izredni lastnosti: zanosno dojetje narave in odprtost idealu. Bralec naj ne pozabi, da gre za pisanje komaj šestnajstletnega fanta, študenta italijanske gimnazije.

Pisa, 26. avgusta 1930

Na pot sem se odpravil prav indiferentno. S svojimi tovariši (bilo nas je 8) sem vstopil ob 1½ na vlak in se odpeljal v novo pokrajino proti Sieni. Do Pontedere sem se peljal le po bolj ali manj pusti ravnini. Od tu naprej pa se je začel svet polagoma dvigati in vlak se je izgubil v po-

krajini gosto posejanih gričev. Tu se je tudi začel polagoma izgubljati moj indiferentizem. Polagoma se je začel kazati vse bolj koncentričen svet. Ni bilo več ravnine z nedoglednimi cilji — tu si prav podrobno videl, kje se konča tisti grič in kako je visok, kam se izgublja tisti potoček, kako lepo se začanja tisti tihi gozdček. Videl si ravne in ponosne vrste stoletnih topol, videl si jih, kako so se ponosno uvrstile ob tiru, in če si nastavil uho, si mogoče tudi slišal njih tajno šumljanje.

Tamle na vrhu griča stoji popolnoma tuja, a srcu prikupljiva kmetska — bolj imovita — hiša, ob kateri pokojno leže velike kope sena, ker laški kmetje ne poznajo senikov. Tamle na onem griču pa se vijugasto razprostira mogoče že sto-

Oče in mati, 27. oktobra 1909

letja staro pokopališče, posejano s tihimi cipresami. Na drugem griču spet štrli v nebo še skoraj nepoškodovan srednjeveški grad, katerega slava pa je že zdavnaj minula. Popoldansko sonce pripeka na zidovje, kar dela grad še bolj fantastičen.

Tako bujno je bil posejan z gradovi ves tisti valujoči svet prav tja do Siene in še dalje, dalje. Takrat pa se je prav tiho spustil na zemljo poletni večer v vsej svoji krasoti. Če si nastavil uho, si zaslišal melodijo, ki je slišna samo srcem, željnim narave. Zdaj je hladen grič obsenčil vlak, medtem ko si tam doli videl romantično pokrajino, ki se je kopala v vsem sijaju večernega sonca. Zdaj je spet vlak zavil bolj v prosto pokrajino in se zalil s soncem, ki bi se bilo rado skril za šopom dreves na vrhu daljnega grička.

V svojem srcu sem začutil vso tujost tiste narave. Oh, ko bi se bila takrat vsaj za hip pokazala bujna narava rodne zemlje, bi jo bil vzljubil z vse drugačnim ognjem, kot pa morem ljubiti to tujo. Čez dve uri je vse to polagoma prešlo v lepšo pokrajino.

Vlak je pristal in bili smo v Sieni.

Zavili smo v mestne ulice. Nisem čutil tistega težkega zraku, ki leži noč in dan nad gosto sezidanimi mesti. Ne, tu je bil zrak povsem drugačen. Mesto je namreč zgrajeno na več gričih, tako je skoraj vedno malo vetra, ki čisti zrak. Ko hodiš po ulicah, hodiš zmerom gor in dol (**Sali - scendi**). Mesto ima še celo obzidje. Kar je palač, so vse srednjeveške razen malih izjem. Nekatere so res krasne. Popotnik, ki obiše Sieno, ima lahko vtis, da hodi po srednjeveškem mestu.

Zavili smo k stolnici na vrhu griča, ki je menda najvišji. Stolnica je stara stavba, a zaradi hude kolere, ki je razsajala v tisti dobi, ni bila dokončana. Saj se še sedaj vidi, do kam bi morala segati.

Stolnica je zidana iz rezanega marmorja, črne in bele. Zvonik je zidan na četverkotnik. Okna se množijo od spodaj navzgor. Imajo lepe bele stolpčke, ki se množijo tako, kot se množijo okna.

Pročelje stolnice pa je vse izklesano iz marmorja. Na vrhu pročelja je lep mozaični trikotnik. Tudi notranjščina je veličastna. Na belem tlaku so slike, narejene iz črnega marmorja. Slike so vzete iz sv. pisma. Tlak je navadno vedno pokrit, le za to slovesnost so ga odkrili. Stebri in zidovi so iz rezanega črnega in belega marmorja.

Pri stranskih vratih smo zavili v pinakoteko. Do tedaj nisem videl še nobene. Okrog in okrog po stenah so bile freske. Če se dobro spominjam, so bili na njih naslikani prizori iz življenja slavnih papežev. Spominjam se, da je bila tam naslikana tudi vrnitev Gregorja Velikega 1) iz Avignona v Rim. Na isti sliki se je videla tudi sv. Katarina. Okrog in okrog pod temi slikami pa so bile nekakšne police, kjer hranijo stare knjige, umetno vezane v usnje, srebro in druge kovine. Knjige pod steklom so bile odprte. Vse so bile popisane s koralnimi notami. Note in črke (nekatero v gotskem slogu) pa so bile tako velike, da jih je lahko bral ves zbor. Posebno lepo in umetno so bile okrašene začetne črke psalmov.

Polagoma se je začelo večeriti. Odpravili smo se v naš hotel — v samostan patrov Žalostne Matere božje. Samostan ima izredno lego. Je na vrhu nekega grička. Od sprednje strani, kjer je tudi vhod v cerkev, se očesu nudi krasen pogled na prijazno in srcu prikupljivo mesto. Na nasprotnem griču pa se dviga ponosna bazilika, ki je prav takrat vsa bela in črna zasijala v lepoti večerne zarje. Malo niže v kotlini med dvema gričema pa molí v čisto nebo največje čudo Siene - Torre Mangà. To je zelo visok in impozanten, na četverkotnik zidan občinski zvonik. Zidan je iz opeke, zid pa bo gotovo širok kakšna dva metra. Ko smo zadnji dan zlezli prav na vrh, smo našteali okrog 400 stopnic. Zvonik se na vrhu razširi na ta način: V Na zvoniku so trije zvonovi, in sicer dva manjša proti vrhu, največji pa je postavljen tako, da tvori nekakšno konico zvonika.

Splača se iti na ta zvonik, ker se z njega odpre željnim očem krasen razgled na mesto in na veličastno okolico. Od tu sem lahko še enkrat občudoval tisti romantični svet, ki se mi je z vlaka razprostiral kot valujoče morje daleč, daleč naokoli. Posebno so mi ugajali lepi samostani na vrhu lepih gričkov, obdani z bujnim zelenjem.

Čas je potekal in želodci so se nam oglašili. Šli smo k večerji v prijazno samostansko sobico. Patri so nam prav imenitno postregli. Bila nas je lepa družba in več smo se smejali kot pa jedli. Še preveč, tako da ne vem, če smo pustili najboljši vtis.

Bilo je okrog desete, ko smo šli spat v mesto. Prej smo še skupaj s celo samostansko družino sprejeli kardinala Lépiciera, ki je tisto noč prenočeval pri svojih patrih. Stopili smo iz sa-

1) Pravilno: Gregorja XI. Sicer pa je Lado dal nad besedo vprašaj.

mostana. Bila je krasna noč. Na nebu je gorelo milijon biserov. Mesto ni bilo prav močno razsvetljeno. Marsikje so še svetilke na plin.

Na nasprotnem gričku se je dvigala slavna bazilika. Bila je vse lepša in veličastnejša kakor podnevi. V tisti blaženi noči je bila vsa razžarjena od elektrike kakor mlada, močna in čista duša. Še sedaj hranim v srcu tisti krasni pogled. Hotel sem ga izliti v poezijo in sem ga. A svoje duše v poezijo nisem izlil. Katedralo sem sprejel v svojo dušo in v svoje srce. Ostala je v meni. O, da bi začela zoreti v meni tista podoba in da bi dozorela v bujen sad, zakaj v tisti katedrali sem zaznal nekaj velikega, nekaj vzvišenega, še nerazumljivega mojemu srcu. In tja gor smo se podali vsi, k sladki in nepozabni maši polnočnici. Že eno uro se je ljudstvo zgriinjalo v katedralo, ki mi je tako prirasla k srcu. Vstopil sem tudi sam in šel prav do glavnega oltarja, prav v prezbiterij. Začel se je pontifikal. Deklice so pele **Missa angelorum**. Vse je bilo veličastno razpoloženo. Zvonček se je tiho oglašil. Mašniki pred oltarjem so zapeli **Confiteor**. Vsa cerkev se je priklonila. Priklonil sem se tudi jaz. Priklonil in ponižal se je še nekdo drug...

**In v polnočni sijaj
se je ponižal nekdo
in mi pogledal v oko,
pošepetal mi ljubo
kot še nikoli...**

Vase sem sprejel Prijatelja mladih duš in takrat sem ga tudi čutil v sebi. Lahko rečem, da je to bilo najlepše obhajilo v vsem mojem dosedanjem življenju. To so bile najlepše urice v vseh mojih letošnjih počitnicah. In bile so skoraj edine. Tistikrat mi je srce vrisnilo od nepozabne sreče in bil sem srečen in bogat kot še nikoli. Tistikrat sem Ga prosil blagoslova za celo moje življenje in še posebno življenjske modrosti. Prehitro so šle tiste srečne ure tihe italijanske noči. Nikoli ne bom pozabil tiste skrivnostne noči.

Šli smo spat. Katedrala tam gori na nasprotnem gričku je še vedno žarela in kipela v prekrasno noč. Od katedrale so se zlivale množice na vse strani in videti je bilo, kot da bi hotele nesti svoj blagoslov na vse štiri strani mesta in vesoljnega sveta. Bil sem prevzet in presunjen v dno srca od te veličine, četudi je bila na tujih tleh. A saj slavje ni bilo tuje, sicer ga moje srce ne bi bilo tako globoko občutilo. Res velik si ti, naš Bog, da si osvajaš srca trpečih milijonov. In še več napravi Tvoja ljubezen: v srca jim vlivaš brezkončne tolažbe in moči.

Šel sem spat, poln svete tolažbe.

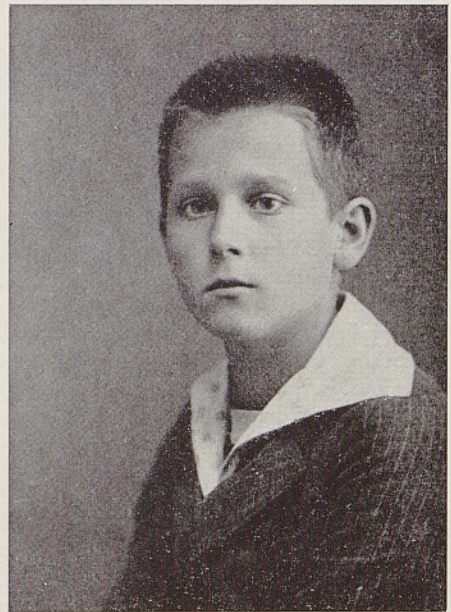
Nedelja.

Čez valujočo pokrajino se je razlivalo blesteče jutro, ko da je ležal nad njim milosti poln blagoslov božjega Kralja. Njegov odsev se je le-

sketal v moji duši, ki bi se bila rada napila do pijanosti tiste božje veličine in blagoslova. Vse je bilo kot en sam velik slavospev božjemu Kralju. Molče, a pretresljivo se je glasil čez pokrajino: Svet, svet, svet si Ti, o Gospod.

Šli smo v najbližjo cerkev, ki se je kmalu napolnila z laško katoliško mladino. Tam ob oltarju so se uvrstile zastave zastopanih društev. Pred laško mladino je stopil njen podpredsednik. Govoril je z vsem ognjem: bile so zlate besede. Od časa do časa ga je prekinilo ploskanje navdušene mladine. Po govoru se je razvil sijajen sprevod: na čelu so se vile zastave. Šli smo v veličastno baziliko. Tam je bil pontifikal, ki ga je daroval kardinal Lépicier. Moški zbor je pel krasno orkestralno mašo. Tudi tokrat sem se s težavo preril do prezbiterija.

Procesija je bila pretresljiv triumf evharističnega Kristusa. Iz cele pokrajine so se bili zgrnili

»Ko sem šel v prvo gimnazijo,« leta 1925

v Sieno katoliški mošje. Posebno številno je bila zastopana katoliška mladina. Prišla je z okrog 100 zastavami. Tudi tretjerednikov je bilo dosti, a bili so sami moški. Med procesijo so se dvigale veličastne pesmi. Na glavnem trgu (Palio, kjer so tudi konjske dirke) je stal ogromen oder za pevce. Na sredi odra je bila godba, a bolj za intonacijo. Na obeh straneh pa so stale deklice. Pele so evharistične pesmi. Na eni strani so bile oblečene v belo, na drugi pa v črno. Čemu? Šele potem so mi povedali, bela in črna barva označujeta sienski grb.

Na velikem trgu tik krasnega mestnega vrta (Lizza) je bil postavljen veličasten oltar. Procesija se je za hip ustavila tam. Dan je bil blagoslov z 200 let starimi hostijami, ki so se čudež-

no ohranile, potem ko so bile božjeropno oskrunjene.

Sprevod se je spet razvil. Pred baldahinom je šla dolga vrsta duhovnikov in okrog 15 škofov, za baldahinom pa zastopniki posvetnih oblasti. Potem se je razvil najbolj čuden del sprevoda. Siena je razdeljena, če se ne motim, na 17 okrajev (**Contrada**, v Pisi pa so **rioni**). Vsak okraj ima svojo zastavo s častnim zastavonošo, katerega spremlja po nekaj pažev, oblečenih v živobarvne srednjeveške obleke. Imenitno so jim pristajale.

Polagoma se je začel spuščati hladen mrak. Procesija je nekako oživela. Začeli smo se zgri-

IRENA ŽERJAL

Kaskader z jabolkom

Kaskader je srečal babico ob morju, bil je podoben črnemu zamorcu iz Lepe Vide, mraz mu je bilo in babica mu je posodila široki črni šal.

Izgine.

Babica pošlje vnukinjo k obali.

Spet se prikaže kaskader s širokim, črnim babičinim šalom.

V levici rdeče jabolko.

»Boš jedla?«

»Ne bom! Vrni mi babičin široki črni šal!«

Vrne šal.

Jabolko grizlja kot Adam v nebeškem rajju.

Vnukinja odnaša šal kot v cirkuških arenah rdeči sarafan.

njati v sijajno baziliko. Procesija je tu dosegla svojo kulminacijo. Prav tu, v cerkvi sv. Frančiška, se je bilo pred 200 leti zgodilo kruto oskrunjenje svetih hostij. In svete hostije so ostale kot dokaz božje pričujočnosti v velikem zakramentu. Tu je zaoril slovesni **Te Deum**. Pela ga je katoliška mladina, zbrana pod svojimi 200 prapori. Na koncu je bil še blagoslov s svetimi hostijami in slovesnost je bila zaključena.

Bil sem prepričan, da ni šlo samo za zunanjost, ampak da je bilo tudi dosti resničnega prepričanja.

Drugi dan smo si ogledali znamenitosti sienkega mesta. Takoj zjutraj smo se še enkrat povzpeli na občinski stolp ali Torre Manga. Še enkrat sem videl tisto valujočo ravan, ki sem jo občudoval v nedeljo. Četudi je bil razgled širši, ni bil več tako očarljiv.

Zdaj pa smo v hiši sv. Katarine Sienske. Stanovanje je spremenjeno v več kapelic. Mislim, da so štiri. To so sami biseri. Povsod same freske, stare in novejšje. Dosti starih podob je bilo

pokvarjenih, ko so se jih lotili slabi umetniki. Jedilnica in sprejemnica: sedaj kapela. Strop je še iz tiste dobe. Rezan je v les, s krasnimi okraski. Prvotni pod je prekrit. A na nekaterih mestih se da obloga privzdigniti in pod sabo zagledaš še precej dobro ohranjene ploščice iz majolike. Nad starim ognjiščem je oltar. Zidovi so pokriti s freskami s prizori iz življenja sv. Katarine, okrog pa stojijo umetno izdelane klopi. Povsod torej ena sama umetnost.

Šli smo v pritličje. Tu je bila delavnica. Zdaj sta tam dve kapeli, druga zraven druge. Ob glavnem oltarju je zid pokrit z neštetimi malimi grbi.

Stopili smo še nižje. Prišli smo v klet. Še danes bi imenitno služila. Je vsa pod zemljo. V to klet je hodila sv. Katarina po vino. Pravijo, da je tisti sod, iz katerega je ona zajemala, ostal vedno poln.

Kjer je bil vrt, je sedaj kapela. Hiša je še precej velika, ker je bila tudi družina velika: menda 16 otrok.

Še enkrat smo se povzpeli k stolnici. Obiskali smo pinakoteko in bližnji nanovo odprt muzej. V njem so shranjeni predmeti stare umetnosti, pretežno cerkvene: kipi, mašni plašči, albe in druga cerkvena oprava. Žal smo si muzej ogledali bolj površno.

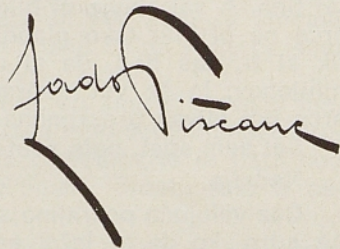
V občinski palači smo si ogledali muzej s slikami iz raznih dob, tudi iz zadnjega stoletja laške zgodovine (**Risorgimento**). Ena soba ima slike, ki so nastale po vojni. Zdele so se mi slikane v preveč živih barvah.

Popoldne smo si natančneje ogledali cerkev samostana **Servorum BMV**, kjer smo stanovali te tri dni. Cerkev je zelo velika in ima mnogo zanimivosti. Tu sem tudi videl orgle za glavnim oltarjem.

Proti večeru smo si ogledali še romantično urejen mestni vrt. Na nekaterih krajih se vije visoko gor znotraj obzidja. Meščani tega prijetnega mesteca imajo v tem vrtu krasno sprehajališče.

Bila je že tema, ko smo se odpravili na postajo. Na poti nisem več videl tistih romantičnih krajev, ki sem jih gledal pred tremi dnevi. Tujina, ki se je bila v teh dneh nekam potuhnila, je v tisti noči spet stopila predme. V Sieni je nisem čutil, ker je takrat Tvoja moč popolnoma prevzela moje srce.

Slonel sem ob oknu, buljil v temno noč in premišljeval o tebi, tujina.

(Se nadaljuje)

Tretja slovenska škofija

»Fides - Victoria«, to je »Vera - zmaga« piše na grbu nove koprške škofije, ki je bila slovesno razglašena 8. januarja 1978 in ki ji stoji na čelu dr. Janez Jenko, gorenjski rojak, ki se ponosno proglašča za Primorca. V grbu so še svetogorska cerkev, solkanski most, koprška stolnica, jadrnica in sidro, svetli simboli Bogu in domovini zvestih primorskih Slovencev od izvira Soče do Jadrana.

Od vere do zmage je bila na upravno - diplomatski ravni dolga pot. Do letošnje druge januarske nedelje je ozemlje sedanje koprške škofije formalno pripadalo goriški, tržaško-koprski in reški škofiji ter se je imenovalo Apostolska administratura za Slovensko Primorje. Ta začasnost se je vlekla vse od konca zadnje vojne, ko je bila državna meja med Italijo in Jugoslavijo na pariški konferenci 1947 spremenjena, cerkvene meje pa so ostale še stare. Ko pa sta Italija in Jugoslavija 1975 v Osimu udarili dokončni pečat na mejno stvarnost, je tudi Vatikan nehaj z odlašanjem ter prikojil cerkvene meje državnim. Tako je Slovenija na svojem zahodu dobila še tretjo škofijo, za katero pa v Kopru poudarjajo, da je le obnovljena, saj je bila dejansko samostojna do leta 1828 in je bila šele tedaj spojena s tržaško, od katere je poslej ločena »za vedno«, kot poudarja listina papeža Pavla VI.

Slovesnost v koprski stolnici je bila res občutna. Za zunanji blesk je poleg številnih duhovnikov

poskrbelo devet škofov, med njimi papeški pronuncij v Jugoslaviji Cecchini. Ogromna množica vernikov je dokazala, da se je Primorska in z njo vsa Slovenija zavedala zgodovinskosti dogodka. Kljub izrazito verskemu momentu je bilo jasno začutiti tudi nacionalno noto, ki pa v ničemer ni prekoračila čustev slovenskega narodnega veselja.

Med visokimi gosti so manjkali vsi trije mejni škofje z italijanske strani. Njihovo odsotnost je ljudski glas spravil v zvezo z določenim čustvovanjem, povezanim z dogodki, ki se kratko označujejo kot »ósimski«.

Koprška škofija je zdaj tudi formalno enakopravna sestra ljubljanske in mariborske, ki skupno sestavljajo cerkveno pokrajino Slovenijo oziroma ljubljansko metropolijo. Čakajo jo vsi problemi, s katerimi se je sicer že tudi zdaj spoprijemala, vendar se jih bo poslej lahko lotevala ob važni zavesti neke dokončne urejenosti. Med glavne probleme spada tudi njena ozemeljska nezaokroženost in ekscentrična lega središča Kopra, zaradi česar se zastavlja vprašanje še ene primorske, namreč novogoriške škofije. To pa je v dobršni meri odvisno od forumov, kjer slovenska Cerkev nima odločilne besede. V pričakovanju teh in še drugih nerešenih zadev na vsak način pozdravljamo rojstvo tretje slovenske škofije in želimo vse dobro njenim vernikom ter njenemu duhovnemu voditelju škofu dr. Jenku. s. m.

Izjava Društva slovenskih izobražencev

Društvo slovenskih izobražencev v Trstu čuti dolžnost, da opozori javnost na dogodek, ki se je pred nedavnim pripetil na bližnji državni meji.

Dne 28. decembra 1977 so namreč jugoslovanski obmejni organi na bloku pri Fernetičih pisatelju Borisu Pahorju prepovedali vstop v SFR Jugoslavijo.

Kljub pomanjkanju utemeljitve vse kaže, da gre za povračilni ukrep, ker je bil pisatelj Pahor zastavil svoj ugled Slovenca, umetnika in svobodoljuba v obrambo zdaj že pomiloščenih sodnika Miklavčiča in časnikarja Blažiča,

ki sta bila zaprta zaradi izpovedovanja svojih idej.

Zgodilo se je torej, da je za mejskemu Slovencu prepovedan vstop v matično domovino.

Ta ukrep krši neodtujljivo pravico do domovine, ki jo imajo člani istega naroda, pa naj živijo kjerkoli, še posebej pa nasprotuje helsinškim načelom, o katerih zdaj razpravljajo v prestolnici Jugoslavije in ki se zavzemajo za svobodno kroženje ljudi in idej.

Če ta načela veljajo za pripadnike vsakega naroda, veljajo vsaj v enaki meri za slovenskega pisatelja Borisa Pahorja, člana PEN-

kluba, podpredsednika evropske manjšinske organizacije, antifašista in nosilca enega najvišjih odlikovanj za slovensko svobodo, odlikovanja nacističnih uničevalnih taborišč.

Društvo slovenskih izobražencev v Trstu izreka pisatelju Pahorju svojo solidarnost in pričakuje od pristojnih forumov v matični Sloveniji, da ponovno vzamejo v razmislek ukrepanje, ki ne more krepiti navezanosti zamejskega človeka na matično domovino.

DRUŠTVO SLOVENSkih
IZOBRAŽENCEV - T R S T

DROBNI KROMPIRČEK

Ali resnično ljubimo življenje? Ali ne pričakujemo od njega samo velikih reči in se še teh ne znamo prav razveseliti?

Resnično ljubi le ta, ki se od trenutka do trenutka veseli najmanjših reči, da, tudi drobnega krompirčka.

Pisatelj Truman Capote spada v to vrsto ljudi. Takole je zapisal o njem: »Živim v Sagaponaku, nad morjem. Hiša, ki jo neizmerno ljubim, se dviga sredi polja, s krompirjem zasajenega. Jeseni, ko je pridelek pod streho in ko so traktorji že odšli, hodim počasi vzdolž izpraznjenih brazd in pobiram drobne, sladke krompirčke, ki so tam ostali. Nabiram jih za svojo domačo uporabo. Predstavljajte si mrzlo oktobrsko jutro. Napolnim košarico s tem krompirjem, ki sem ga našel na polju, ter se zapodim v kuhinjo, da si pripravim najbolj priljubljeni zajtrk, tisti, ki je edinstven na svetu in najslastnejši, to je s krompirjem...«.

Domovina krompirja je Perù; prvi so naleteli nanj španski conquistadores v gorovju Čila in Ekvadorja, na svojih pohodih sredi XVI. stoletja. Ne vemo točno, kdaj so ga prinesli v Evropo. Pripovedujejo, da so morski valovi naplavili tovor krompirja na irske obale, potem ko se je potopilo nekaj španskih ladij, ki so se vračale iz Peruja. To se je zgodilo okoli leta 1565.

Drugje pa beremo, da so se conquistadores takoj po umoru Atahualpa, zadnjega kralja Inkov, vrgli na njegov zaklad. Našli so zlato, dragulje in neizmerno lepe dragocenosti: sredi tega lesketajočega se bogastva pa so našli krompir, ki ga seveda niso poznali. Tako so ga sredi XVI stoletja prinesli v Madrid, kjer se je ves kraljevi dvor na vse grlo nasmejal njegovi preproščini in grdobi. Vse drugačnega mnenja pa so bili dvorjani, potem ko so ga poskusili.

Toda krompir je veliko starejši kot ti podatki. Najdbe v starih grobnicah Peruja pričajo, da sega v predzgodovinsko dobo. V XVI. in XVII. stoletju pa je bil znan že po celem svetu in toliko je bilo o njem napisanega, da ni mogoče povedati kaj več gotovega o njegovi prej neslavni pa potem slavni preteklosti.

Španci so ga že ob prvem srečanju imenovali »papa«, kar pomeni gomolj. Conquistadores pa so mu nadeli izraz »tartufo«. Koren se je ohranil v Nemčiji, kjer ga imenujejo »Kartoffel«, pa tudi v Rusiji in na Poljskem je ostal »kartofel.«

V Evropi so se sprva zanimali zanj samo kot za botanično novost. Tedaj pa so v Evropi gojili sa-

mo semenčnice, zato so bili prepričani, zaradi načina razmnoževanja teh gomoljev, da je krompir hudičeva iznajdba, nečedna in nekrščanska: naprtili so ji celo krivdo za kužne bolezni.

Še v XVIII. stol. so ruski kmetje raje umirali od lakote, kot da bi sadili krompir. Celo sodbo so nekod priredili proti njemu ter ga obsodili na sežig na grmadi.

Irci pa so se prvi vdali in prvi spoznali njegove dobrote ter vzgojili velike nasade. Nekaj vraževerstva pa se je ohranilo vse do naših dni: še zdaj ga namreč najrajši sadijo na veliki petek, ob spremljavi čudnih obredov in ob polni luni. Irci so ga zelo vzljubili ter ga imenujejo »cvetoč« in »smejoč«. Polagoma se je krompir uveljavljal.

Leta 1651 je Friderik Viljem I. zagrozil, da bo vsakomur, ki bi ga ne hotel saditi, dal odrezati nos in ušesa.

Tudi v Franciji je krompir naletel na težave: zdravniki so bili prepričani, da je rastlina afrodisiak in zdravju škodljiv, agronomi pa so bili mnenja, da pokvari zemljo, iz katere raste. Končno je tudi tu krompir le našel svojega zagovornika: Antoine Auguste Parmentier, lekarnar, ga je z dovoljenjem Ludvika XVI. nasadil v bližini Pariza ter ga dal zastražiti z vojaki, da bi tako spodbudil radovednost kmetov. Uspel je v svojem načrtu. Kmetje so mu pokradli gomolje, se z njimi nasitili ter jih nasadili.

Ko je bil krompir v polnem cvetu, je Parmentier poklonil kralju šopek teh... cvetov; medtem ko si je Marija Antoinetta pripenjala cvet v lase, se je kralj obrnil na obdelovalca ter mu rekel: »Nekoč vam bo Francija hvaležna, ker ste našli kruha za lačne.« V Franciji se danes večina krompirjevih jedi imenuje »à la Parmentiere«. Vsako leto pa se na lekarnarjevem grobu razcveto krompirjevi gomolji.

Tudi danes ima krompir mnogo častilcev in oboževalcev in to po pravici, tisti seveda, ki ne zaudarja po kemičnih preparatih.

Ko zagledamo nasad sredi kraške doline v naročju rdeče zemlje, nas obide občutek topline. Že samo kuhan in osoljen je dober, posebno domač. Ali recimo ocvrt z olupkom vred, a to samo če je droben, ni škropljen z antikriptogami in če... smo nekje sredi maja...

Po mnenju francoskega erborista Mességuéja ga skoraj ni bolnika, ki bi se moral odreči krompirju.

(dalje na naslednji strani)

Za versko prenavo na Tržaškem

Kristjani iz oči v oči

V lanski sedmi številki smo v razgovoru z dekanom dr. Angelom Kosmačem načeli tudi vprašanje cerkvenega posvetovanja, ki ga pripravlja tržaška Cerkev. Takrat se je eno vprašanje glasil: »Kot je škofiji nadvse potrebno zborovanje za pregled stanja in izvedbo novih pokoncilskih smernic, mislimo, da so problemi vseh slovenskih vernikov in duhovnikov taki in tolikšni, da bi nujno tudi mi potrebovali dobro pripravljen posvet.« Dr. Kosmač pa je med drugim dejal: »Tak posvet je nujno potreben. Pa ne samo v nekem ožjem krogu, ampak temeljit in široko zasnovan posvet, ki naj pomeni radiografijo naše stvarnosti, pa naj bo še tako skromna in boleča. Še prej kot do škofijskega srečanja mora priti do nekakega "slovenskega srečanja", ki naj družijo vse komponente naše cerkvene stvarnosti na Tržaškem v iskanju novih poti naše vernosti.«

Od avgusta lani se je v tržaški Cerkvi zgodilo marsikaj: sprememba na vrhu škofije s slovesom administratorja Cocolina in z nastopom novega škofa Bellomija, ureditev škofijskih mej, začetek pravega dela za tržaško škofijsko zborovanje po mesecih priprave v posebni komisiji, začetek dela tudi za slovensko prenavo.

Drobni krompirček

V knjigah zdravnih rastlin ga srečamo nič kolikokrat: čudodelen je proti opeklinam, preprečuje staranje kože in revmatizem, pa še ga lahko uporabimo proti zobobolu in ginekološkim boleznim. Večina bralcev pa se bo gotovo strinjala z dejstvom, da je pač najboljši lepo pripravljen na krožniku, ko nas nič ne boli.

Krompirjev sladki kruh

Pripravi: velik, olupljen krompir, na kocke zrezan; žličko soli; skodelice vode, pol skodelice masla, pol skodelice sladkorja, pol skodelice mleka v prahu, 3 stepena cela jajca, 3 gr kvasa, še četrt skodelice tople vode in 5 skodelic moke.

Kuhaj krompir s skodelico osoljene vode do mehkega, odstrani od ognja, dodaj v vodo maslo in sladkor in zmečkaj vse skupaj. Dodaj mleko in jajca, stopi kvas v četrt skodelice vode z žličko sladkorja in dodaj masi, nato mesi, da postane testo gladko. Postavi ga v namazan pekač, da dobro vzhaja in peci od 30 do 35 minut na 200 stopinj, nato znižaj na 160.

Kot se je namreč utrjevalo spoznanje, da veje iz priprav na škofijsko zborovanje nov duh, tako v splošnih zadevah kot v odnosu do Slovencev, tako je rasla potreba, da tudi slovenski verniki pregledamo svoj položaj in pomislimo na bodočnost. Ni tu mesto za naštevaje vsega, kar tare slovensko Cerkev na naših tleh — od zunanjih in organizacijskih zadev do njenega duha in življenjskosti.

20. novembra je bilo zborovanje, na katerega so bili vabljeni predstavniki vseh slovenskih župnij, verskih združenj in katoliških organizacij. Sprožena je bila misel o slovenski prenavi. Že na tem sestanku je bilo treba rešiti vprašanje, kakšen odnos naj zavzamemo do škofijskega zborovanja. Iz razgovora se je, kot kaže, izluščila ta odločitev: Slovenci potrebujemo prenavo, ki jo moramo izpeljati kot samobitna skupnost tudi v notranjosti skupne krajevne Cerkve; škofijsko zborovanje za prenavo je tudi pomembno, ker se kaže v njem nov duh, ker so slovenski predstavniki v pripravljalnem odboru marsikaj dosegli, ker imamo Slovenci v posameznih komisijah, ki bodo delovale, marsikaj novega povedati, ker je posebna četrt komisija posvečena izključno slovenskim pastoralnim problemom.

Delo tako poteka na dveh ravneh: v škofijskem skupnem zborovanju, ki se je že razdelilo na komisije, in s prizadevanjem za slovensko prenavo, za kar je bil na drugem srečanju, 11. decembra, izbran ožji odbor. Morda bi bilo najbolje, če bi v škofijsko zborovanje vnesli slovensko manjšinsko problematiko, kolikor zadeva tudi Cerkev in njene strukture, ter naše »zahteve« na pastoralnem področju, kar bi naravno spadalo v 4. komisijo. Slovenska prenavo pa naj bi res poživila celotno versko življenje Slovencev na Tržaškem.

Naloge niso lahke, posebno v slovenskem delu ne, saj smo se navadili na zahteve nasproti oblastem in sploh tretjim, ko pa gre za nas v prvi osebi, se stvar zapleta... Potreben je pravi čut za dialog, mobilizacija vseh sil, vera v možnost, da se kaj spremeni, saj prevladuje malodušnost in brezbriznost. Vsebina članka namreč ne sme ustvarjati vtisa, da je za temi dogodki veliko navdušenje in velik ljudski pritisk. Prvi sestanki niso bili dobro obiskani, tudi udeleženci dvomijo, saj smo pokopali že medžupnijske in druge svete, predstavniki organizacij so v številnih primerih predstavljali le sebe, ker društva niso razpravljala o tej problematiki niti na ožjih sejah.

Gledati pa je treba naprej in verjeti, da te pobude niso prišle že prepozno za Slovence v Trstu.

— i j —

MARTIN JEVNIKAR

RAZGLEDI

Leposlovne revije igrajo že od nekdaj v slovenskem kulturnem življenju pomembno vlogo. Umetnikom nudijo prostor, da sproti seznanjajo občinstvo s svojimi ustvaritvami, znanstvenikom, da odkrivajo tujo literaturo in tuja kulturna gibanja, mladim ustvarjalcem odpirajo pot v svet umetnosti in jim pomagajo dozoreti. Istočasno uvajajo nove smeri in nova kulturna gibanja.

Slovenci v Italiji so bili v preteklosti šibko zastopani z revijami. V Trstu sta začasno izhajala *Slovanski svet* (1891-95) in list za mladino *Novi rod* (1921-25/26), v Gorici pa dvomesečnik za znanost in kulturo *Veda* (1911-15) in družinski list s podobami *Mladika* (1920-23). Med obema vojnama je izhajalo več razmnoženih listov (npr. štampiharski idr.), ki pa so bili kratkotrajni in omejeni na ozek krog.

Šele po zadnji vojni je začelo izhajati v Italiji več slovenskih revij (16 vseh, danes živih še 7), ki so razgibale kulturno življenje in ustvarile iz Trsta pomembno kulturno središče, najvažnejše v zamejstvu in zdomstvu. Tu si bomo ogledali po vrsti vse revije, kakor so začele izhajati.

Razgledi so prva povojna slovenska revija in je začela izhajati v začetku leta 1946. V uvodniku piše, da je »nastala iz potrebe, da na važni prelomnici našega narodnega življenja izpričuje pred svetom tvornost našega duha«. Prinašala bo leposlovje, ki bo zraslo »na teh tleh«, in članke, ki bodo »z znanstveno temeljitostjo obravnavali pereča kulturna, politična, gospodarska in socialna vprašanja teh krajev«. Bralce bo seznanjala s kulturnim življenjem sosednjih, predvsem slovenskih narodov, in opozarjala na domače in tuje knjige in glasove, ki se bodo dotikali teh krajev. »Naš idejni program je isti, ki smo si ga načrtali že med osvobodilnim bojem.«

Odgovorni urednik prvih dveh letnikov je bil France Bevk, zadnjih petih pravno Drago Pahor, dejansko pa Miroslav Ravbar oziroma Boštjan Žagar. V prvih dveh letnikih je bil naveden širši uredniški odbor, v tretjem letniku je odbor odpadel in revija je spremenila podnaslov v »Mesečnik za književnost in kulturna vprašanja«, prevzelo pa jo je Založništvo tržaškega tiska. Začela je prinašati tudi umetniške priloge tukajšnjih avtorjev.

Razgledi so izhajali mesečno na skoraj 600 straneh na leto od 1946 do 1952. Zadnje leto so se pojavile gospodarske težave in nesoglasja med uredništvom in nekaterimi sodelavci, zato so ob koncu leta 1952 prenehali. Leta 1955 so jih skušali obnoviti, a brez uspeha, ker so jih bojkotirali vodilni tukajšnji pisatelji.

V prvih letnikih je bilo težišče na razpravah in člankih s področja politike, gospodarstva, književnosti in umet-

nosti. Veliko so razpravljali o Trstu in njegovih problemih, ker takrat njegova usoda še ni bila določena. Prav tako so prva leta veliko govorili o Rusiji. Dosti je izšlo člankov in razprav o književnosti in umetnosti, a največ jih je napisal Andrej Budal. Z njemu lastno pridnostjo, natančnostjo in vestnostjo je zbiral in obravnaval domača in tuja kulturna dogajanja, priobčeval razprave o pisateljih ter preglede slov. del v tujih prevodih, npr.: *Slavistika med Italijani* in *O italijanskih prevodih iz Prešerna*. Pomembna je njegova monografija o Bevku (1950), kjer je prikazal Bevkovo življenje in delo, razčlenil njegove pomembnejše romane in povesti ter v ponazorilo navedel kratko vsebino. Dolga je vrsta njegovih drobnih poročil, zapiskov in knjižnih ocen. Prva leta je bil borben in oster do ljudi drugačnega političnega naziranja. Izmed ostalih literarnih razprav je treba omeniti: Lino Legiša: *Svet ob morju v leposlovju* in Vladimir Bartol: *Nekaj opažanj o zgodovinskem duhu in tipologiji dobe*.

Leposlovni del Razgledov je obsegal pesmi in prozo. Poezija je bila ves čas šibka, saj ni bilo v Trstu nobene vidnega pesnika. Oglašali so se sodelavci ljubljanskih revij, poleg njih še Andrej Budal in Zdravko Ocvirk.

Glavna pripovednika Razgledov sta bila Boris Pahor in Alojz Rebula. Pahor se je oglašil v prvem letniku in je sodeloval do konca izhajanja. V reviji je priobčil kakih 12 krajših in daljših del, ki jih je zajel iz lastnega in slovenskega življenja v Trstu pred vojno, med njo, a tudi življenje v nemških taboriščih ter prva leta po vojni. Nekatera dela je iz Razgledov pozneje predelal v romane, ki so izšli v samostojnih knjigah, tako *Prevratno jesen* (v knjigi *Mesto v zalivu*), *Laneni kosmiči v laseh* (v knjigi *Vila ob jezeru*), tudi zametek romana *Nomadi brez oaze* je izhajal v Razgledih.

Rebula se je oglašil v Razgledih v drugem letniku in je v njih objavil sedem del, ki so večinoma izšla pozneje v knjigi *Vinograd rimske cesarice*. V vseh teh delih je avtor izrazito samosvoj, trdno zakoreninjen v kraški zemlji in njenih ljudeh, katerim vrta v dušo ter razkriva njihove probleme.

Tretji je bil Vladimir Bartol, svojevrsten pripovednik, zasidran v nekaki eksotiki in Freudovi psihoanalizi. V Razgledih je priobčil nekaj zgodb s partizansko tematiko in štiri humoreske, ki so izšle pozneje v knjigi *Tržaške humoreske*.

Četrti vidnejši pripovednik je bil Andrej Budal, ki si je pred vojno pridobil ime s povestmi in romani, v Razgledih pa se je omejil na črtice, v katerih je obravnaval

(dalje na naslednji strani)

Osimski sporazum in slovenska kultura

V vodilnem italijanskem dnevniku *IL CORRIERE DELLA SERA* — list izhaja v Milanu v približno pol milijona izvodih — je 20. januarja t.l. izšel članek Borisa Pahorja »Osimski sporazum in slovenska kultura«. S pisateljevim dovoljenjem prinašamo ta njegov izredno zanimiv kulturni poseg v slovenskem prevodu.

Uredništvo

Osimski sporazum — ki je zgodovinskega pomena za novo italijansko-jugoslovansko sodelovanje, če izvzamemo nerazsodno lokacijo proste cone — nosi tudi zaslugo za dejstvo, da slovenska skupnost v deželi Furlaniji - Julijski krajini izstopa iz brezimnosti, na katero je bila doslej obsojena. Pravzaprav so na državni ravni bile že v knjigah Salvija in Bernardija načrtane predpostavke za shematično poznanje snovi (Sergio Salvi, *Le lingue tagliate*; Ulderico Bernardi, *Le mille culture*). A šele v zadnjem času je opaziti željo po poglobitvi večstoletnega sožitja, ki se šele zdaj odkriva tudi v kulturnem ključu.

Prav gotovo je dobro, da se skuša odpraviti pomanjkanje, na katero je Vivante opozoril že v začetku stoletja, in o katerem naj mi bo dovoljeno reči, da postavlja problem v napačno luč. S poli-

tičnega stališča je sicer problem že na poti rešitve, saj bo na zakonski ravni, prav kot posledica osimskega sporazuma, vsak čas označena slovenska identiteta v naši deželi.

V ta namen se mi zdi koristno, da predstavim nekaj dejstev, čeprav se bom spustil nazaj le do 16. stoletja, pri tem pa bom izpustil podatke iz prejšnjih obdobij. Na primer dejstvo, da je prevajalec Sv. pisma v slovenščino, Primož Trubar, v prvih desetletjih 16. stoletja bil v Trstu klerik, nato pa tajnik škofa Bonoma. In Bonomo, humanistični prelat, je takrat razlagal klerikom Vergila in Erazma v italijanščini in nemščini, a tudi v slovenščini, kot nam potrjuje sam Trubar, ki tudi pove, da je takrat pridigal v Trstu po slovensko. Kasneje se je Trubar kot izgnanec v Nemčiji in že protestant srečal s P. P. Vergerijem in je po njegovem nasvetu uvedel v svoje prevode latinico namesto gotice.

V začetku 17. stoletja je servitski menih Gregorij, rojen kot Alasia da Sommaripa del Bosco (Piemonte), objavil svoj *Vocabolario italiano e schiavo*, potem ko se je naučil slovenščine od sina grofa Raimonda della Torre iz Devina. V istem stoletju je bil vratar kapucinskega samostana v Trstu Janez Svetokriški, rojen Tobija Lionelli, ki je dal v tisk pet knjig slovenskih pridig; prve teh knjig so bile tiskane v Benetkah. Iz korespondence grofice Marije Izabele Marenzi, najdene šele pred nekaj leti, imamo dokaz, da se je slovenščina v tem stoletju uporabljala v Trstu precej pogosto tudi med aristokracijo. Kar se tiče 18. stoletja, je treba omeniti, da je bil v tem obdobju škof v Trstu Jurij Japelj, prevajalec Nove zaveze v slovenščino. V Trstu se je rodil italijanskemu očetu (a predniki so bili švicarski Ladinici) Žiga Zois, gojenec Akademije v Reggio Emilia, nato posestnik železarn v Sloveniji, kjer je ustanovil *Accademia Operosorum*, izredno važno ustanovo za razvoj slovenske književnosti.

Slovensko kulturno življenje v Trstu pa se je še posebno razbohotilo v 19. stoletju. Nima niti smisla, naštevati časopise, igralske skupine, društva, itd., dovolj bo, da omenim, da od Jovana Vesela, bolj verzifikatorja kot pesnika, pa do resničnih pisateljev, kot sta Levstik in Aškerc, ni pomembnejšega imena v slovenski literaturi, ki bi ne bilo s svojim delom na tak ali drugačen način povezano s tržaškim svetom. Aškerc, epski pesnik s pristno žilico, si je ob tržaški obali zapisoval stare slovenske prav-

RAZGLEDI

življenje Slovencev v notranjosti Italije, razkroj družin med vojno, tržaško predvojno življenje in lastne spomine. Obdržal je nekdanji realizem, zato se je tudi stilno ločil od mlajših.

Nekajkrat so se oglasili še: France Bevk, Gema Hafner, Danilo Lokar, Ciril Kosmač, Alojz Kraigher in Bogomir Magajna.

Razgledi so bili po zgradbi primer predvojnih slovenskih revij. Čeprav so hoteli biti glasilo tukajšnjih ustvarjalcev in znanstvenikov, so se morali odpreti tudi sodelavcem iz osrednje Slovenije, ker jih tukaj ni bilo dovolj, vsi pa niso mogli sodelovati zaradi ideološke opredelitve. Prinesli so dosti važnih in zanimivih prispevkov, poglobili umetniško in kulturno življenje tržaških Slovencev, istočasno pa širili stike med Slovenci in Italijani. V njih sta se razvila Pahor in Rebula, že dolgo vodilna slovenska prirovednika.

ljice in legende, ki jih je potem poimenoval *Jadranski biseri*. Pesnik Kette je v Trstu odslužil vojaščino in tu je napisal nekaj najvažnejših lirik slovenske dedkence. Cankar — izredno pomemben pisatelj, ki ga je italijanska publika spoznala s predstavo *Idealista* v režiji Stalnega gledališča dežele Furlanije - Julijske krajine — je v Trstu večkrat predaval in žel burne aplavze v socialističnem kulturnem krožku »Ljudski oder«.

Predolgo bi bilo, naštevati na tem mestu vse slovenske avtorje, ki so se v tem stoletju rodili ali ki so živeli v Trstu, v Gorici in v Nadiških dolinah. Omenil bom samo nekatere: Marica Nadlišek, Josip Ribičič, Andrej Budal (prevajalec *Zaročencev*), Bogomir Magajna, Ivan Rob, Vladimir Bartol, Jože Pahor, France Bevk, Igo Gruden, Ivan Trinko.

Zelo bežen je ta moj pregled, a mogoče zadostno prikaže, kako je slovenska skupnost v naši deželi, in predvsem v Trstu, živela takorekoč v ločenem prekatu. Nevidna ločnica, ki jo je začrtala odrinjenost slovenskega prebivalstva, je držala narazen dva prepletajoča se svetova, seveda na škodo pomeščanjenih kmetov, ročnih delavcev, služkinj in peric, ki so sestavljali veliko večino slovenskega elementa. Z uveljavitvijo slovenskega meščanstva je prišel končno pojav kronične asimilacije do odločilnega preobrata. Od leta 1848 tržaški in goriški Slovenci vedno odločneje izražajo svojo samobitnost, tako da v letih

pred prvo svetovno vojno Scipio Slataper išče, pa četudi v napačni smeri, neki »modus vivendi« s slovenskim svetom, ki naj bi bil razumna alternativa iredentističnemu programu.

Potrebna sta bila dva vojna spopada in korenita sprememba v jadranskem zaledju, da je zdaj končno mogoče vzpostaviti razmerje neke medsebojne bogatitve na tem ozemlju s tako pestro zgodovino in s tako različnimi človeškimi usodami. A da ne bi slovenski svet ostal še naprej neznanka, bi bilo treba zapluti po toku navzgor, na novo pregledati zgodovino, nadaljevati pot, ki sta jo nakazala Vivante in Cusin. Ni namreč, žal, mnogo italijanskih avtorjev, ki bi se bili zanimali za resničnost, ki jih je obdajala. Celo odlični pesniki, kot Saba, so pokazali dobršen astigmatizem, ko so prišli v stik z drugače govorečimi someščani (glej v *Scorciatoie e raccontini* zgodbico o slovenski dijakinji, ki je vprašala Sabo za mnenje o Cankarju!).

Treba je torej nadoknaditi zamujeno, potrebno je retroaktivno delo, ki naj popravi perspektivo in ki naj pojasni nepoučenim, da sožitje med Slovenci in Italijani v Furlaniji - Julijski krajini ni posledica slovenskega pritiska v obdobju zadnje vojne, temveč večstoletno sožitje, večstoletno sosedstvo, ki je, četudi pogosto zatirano in potisnjeno v podzavest, vse prej kot skrivnostno.

Prevod D. B.

— pod črto - pod črto —

USODA LITERARNIH VAJ

Prve dni januarja je izšla prva številka dijaškega lista *Literarne vaje* v tem šolskem letu.

Literarne vaje so prvič izšle natisnjene v treh izvodih decembra 1949, ko jih je ustanovil pok. prof. Rudolf Fajs. Naslednje leto so izhajale razmnožene v 300 izvodih, s tretjim letnikom so se predstavile v tiskani obliki in v naslednjih letih so tako redno izhajale sedemkrat letno. Do danes je njihova gonilna sila predvsem prof. Martin Jevnikar.

Lani se je nit pretgala. Izšle so le tri številke, ker je bilo naročnikov le 663, tiskarski stroški pa so bili vedno višji. Še od teh treh številk je eno založil trgovski zavod v Trstu.

Letos kaže, da ni nič bolje. Prva številka je izšla z denarjem, ki ga je podarila Slovenska kulturno gospodarska zveza, še dve številki pa misli uredništvo izdati na kak način, drugo s podporo učiteljišča.

Naraščajoči stroški so seveda pomembna zadeva, vendar ne more zakriti dejstva: vse drugačne ekonomske krize so bile ob nastopu revije, ki stopa v 29. letnik... Manj je bilo tudi višješolcev, niso sodelovali Goričani kot v zadnjih letih itd.

Gre za značilen pojav v našem zamjestvu, saj se ravno ob tem primeru *Novi list* (19. jan. 1978) sprašuje, ali si ne zaslužimo svoj tisk. Brezbriznost, pomanjkanje navdušenja, »nezanimivost« nestranskega lista. Seveda, moglo bi se razpravljati o izboljšavah in požitviti lista, a prvi pogoj je zanimanje, dokazovanje življenjske moči. Borimo se za šolske okraje, za reformo šole, za potrebne in za demagoške zadeve, izumirajo pa ustanove, ki bi nam jih drugi lahko zavidali: *Literarne vaje* in *Izvestje*. Tudi *Izvestje*, kajti ta pomembni dokument našega šolstva, ki ga »izdajajo ravnateljstva slovenskih srednjih šol« na Tržaškem, je izšel zadnjič za

šolsko leto 1972-73, potem ko je letno spremljal naše šolsko življenje od leta 1948!

Pa še kaka misel za nadaljevanje: potreben bi bil stik uredništva s profesorji slovenščine in z dijaki. Del številke naj bi bil posvečen dogajanju na šolah, saj drugje ne najdejo odmeva zborovanja, seje izvoljenih svetov ipd. Tu so seveda možni politični konflikti, ravno zato bi moralo ta razdelek urejevati pluralistično sestavljeno dijaško uredništvo. Za čisti literarni del bi prišla mogoče prav pomoč profesorjev, kot je že bila včasih in kot se včasih posluša po radiu, v obliki nasvetov, kritike ipd. Pa še finančni del: tu imajo lahko veliko vlogo šolski zavodi in tudi bivši študentje, ki marsikaj dolgujejo *Literarnim vajam*. Ali ne bi bil možen Klub prijateljev *Literarnih vaj*, ki bi z določenim prispevkom omogočal ohranjanje in utrjevanje te revije?

i. j.

Staro in novo

O NARAVI IN ČLOVEKU

KVARTOPIRCI, zelo ste zanikrni! Pa ne pri igranju, ki ga jemljete karseda resno in se vanj zagrizete, kot se v delo nikoli niste. Zanikrni ste pri mešanju kart. Ta operacija — tako ugotavlja veliki strokovnjak za verjetnostni račun Feller — se izvaja vse premalo temeljito, da bi mogli trditi: potek naslednje partije je čisto neodvisen od poteka prejšnje.

Vrzimo dvakrat novec! Če pri prvem metu zadenemo grb, ni zato v drugem metu številka nič bolj verjetna. Z drugimi besedami: izid drugega meta je neodvisen od izida prvega. Končni izid obeh metov je z enako verjetnostjo eden od naslednjih štirih: grb grb; grb številka; številka grb; številka številka.

So pa drugi slučajni dogodki, ko se pravkar opisano ne dogaja. So primeri (in za take lahko štejemo dve zaporedni kvartanji, med katerima ni zadostnega mešanja), ko so verjetnosti drugega izida odvisne od prvega izida. Imenujemo jih markovske verige po ruskem matematiku Markovu, ki si jih je prvi omislil pri preučevanju, kako si v Puškinovih pesmih samoglasniki sledijo drug drugemu.

— :: —

Kot povsod drugod se tudi v jezikoslovju dajejo tisti, ki verjamejo v razum — RACIONALISTI z onimi, ki jim pomeni vse izkušnja — EMPIRISTI. Prvi poudarjajo podobnosti med jeziki (t. im. univerzalije), drugi se radi spravljajo nad razlike. Eni kot drugi imajo sorazmerno lahko delo (je po vsem tem resnica nekje v sredi?).

Res ima za nekatere vesoljne pojme kot n.pr. »mati« vsak jezik ustrezno besedo. Tod kraljuje podobnost. V naslednjih dveh primerih pa pride na svoje raznolikost. Jezik ameriških Indijancev Hopi in samo ta jezik razli-

kuje med »prosto vodo« (n. pr. v jezeru, reki) in med »vodo v posodi«.

Medtem ko vsi drugi jeziki enako »poberejo kamen« kot »poberejo palico«, se najde — menda tudi indijski jezik — ki drugače »pobere kamen« kot pa »pobere palico«. To, da je predmet, ki ga pobiramo, podolgovat ali okrogel, vpliva na izbiro glagola »pobirati«.

— .. —

Ne moremo zanikati, da živimo v zanimivi dobi. Saj smo pričali prvim vesoljskim poletom, razmahu vrste čistih in uporabnih ved, kot n.pr. elektronike in računalništva. Ogrožajo nas ekološke krize in katastrofe — drži — a te bodo le še podžgale človekovo iznajdljivost.

Primer. Primanjkuje vode. Dobro. Izkoristimo polarni led! V visokih zemljepisnih širinah izberimo primerno LEDENO GORO, pričvrstimo jo na vlačilce in jo z njimi prepeljimo do žejnega odjemalca!

Med ledenimi gorami, ki jih imamo na piki, se z največjimi razsežnostmi ponaša naslednja (brez skrbi, ne bo nam ubežala, njeno gibanje spremlja poseben sputnik): 70 km dolžine, 40 km širine in 300 metrov globine. Najbolj pretresljiv podatek pa šele pride: Kalifornijo, kamor je namenjena, bo ta (zares) gora po predvidevanjih zalagala z vodo celih tisoč let!

— :: —

Ko bi bil Hanibal po Kanah takoj planil nad Rim, bi do rimskega imperija nikoli ne prišlo, ne bi pognale ceje veje jezikov in danes bi iz šol namesto latinščine izganjali punščino? Ali pa bi v protinapadu Rim vendarle zmagal, in bi bilo... približno tako, kot je?

Resni zgodovinarji so govorjenje »KAJ BI BILO, KO BI BI-

LO?« že zdavnaj obsodili kot brezpredmetno. Pri manj konkretnih znanostih kot je zgodovina, pa je vprašanje popolnoma na mestu.

Na primer: kaj bi bilo, ko bi se Zemlja vrtela okoli svoje osi precej hitreje, kot se, in bi zato dan trajal precej manj, kot traja (saj je Merkurjev štirikrat krajši od našega)? Zelo verjetno bi v tem primeru Zemlja bila dosti bolj sploščena, kot je, njena teža bi bila bližje središču in teža nekega predmeta na njih bi bila občutno večja kot teža istega predmeta ob ekvatorju. Poleg tega bi zaradi večje kotne hitrosti sredobežna (centrifugalna) sila ob ekvatorju bila večja, kar bi spet zmanjšalo tamkajšnjo težo. Oboje bi imelo skupni efekt: med prenašanjem po zemeljski obli bi se teža poljubnega predmeta naglo spreminjala.

Bi »krajši dan« olajšal ali otežkočal rojevanje fizike? Na splošno bi ga otežkočil. Saj bi se hitro vrteča se Zemlja še bolj od dejanske oddaljevala od sistemov (pravimo jim inercialni; take so zvezde »stalnice«), v katerih se fizikalni zakoni najpreprosteje izražajo. Toda kaj vemo? Mogoče pa bi manjša teža ob ekvatorju opozorila na možnost centrifugalne sile, ta pa na zemeljsko vrtenje in bi Galileo prepričal trmaste geocentrike?

Še svobodneje zadihamo, če se od fizike odpravimo k matematiki. Kako posebno soočanje z dejstvi se od nje ne zahteva; kvečjemu jo dosti mileje veže predpis, da bodi dosledna sama s seboj. Vendar to vse dokler je čista, ne pa uporabna. Po besedah matematika Hardyja so »izmišljeni« svetovi mnogo lepši kot ta bedasti »realni« svet, a večino najlepših stvaritev intuicije uporabnega matematika je treba zavreči iz grobega, a zadostnega razloga, da se ne ujemajo z dejstvi.«

OBČNI ZBOR SLOVENSKE PROSVETE

V drugi polovici februarja bo naša osrednja prosvetna organizacija imela svoj redni letni občni zbor. Ker je letošnji zbor združen z volitvami in ker se na njem obravnavajo splošne smernice našega kulturno prosvetnega dela, vabimo člane in včlanjena društva, da se nanj pripravijo in da se ga gotovo udeležijo.

PO POTRESU

V Guminu (Gemona) so prebivalci, ki jih je hudo prizadel potres, pripravili 7. januarja letos mogočno protestno manifestacijo zoper počasno birokracijo, ki je kriva, da še danes ni mogoče začeti z obnovitvenimi deli.

RAVNATELJ REGINALD VOSPERNIK

Novi ravnatelj Slovenske gimnazije v Celovcu je dr. Reginald Vospernik, ki poučuje na zavodu že od leta 1961. Dosedanji ravnatelj dr. Pavle Zablantnik je s koncem leta '77 stopil v zaslužni pokoj. Novemu ravnatelju čestitamo!

BOŽIČNI KONCERTI

Kot vsako leto je bilo tudi za letošnje božične praznike več božičnih koncertov, ki so jih pripravili naši cerkveni zbori. Naj zaradi kronike omenimo vsaj koncerte v Zgoniku, na Kolonkovcu, v Sv. Križu, Nabrežini in v Gorici. ZCPZ v Trstu je letos imela svoj koncert 8. januarja pri Sv. Jakobu, ponovili pa so ga teden kasneje na Pivki.

30 LET SAMOSTOJNEGA NASTOPANJA

V Deželnem avditoriju v Gorici je bila 18. decembra lani svečana proslava ob tridesetletnici samostojnega političnega delovanja Slovencev v Italiji. Na proslavi so sodelovali mešana zbora »Hrast« iz Doberdoba in »Marij Kogoj« iz Trsta ter moški zbor »Mirko Filej« iz Gorice. V atriju avditorija je bila istočasno odprta dokumentarna razstava o 30-letnem političnem življenju Slovencev v Italiji. Slavnostni govor je imel deželni svetovalec dr. Drago Štoka. Proslave se je udeležila delegacija Narodnega sveta koroških Slovencev.

SKUPNOST

Decembra lani je izšla 10. številka prvega letnika SKUPNOSTI, uradnega glasila Slovenske skupnosti v Trstu. Z lanskim letom je glasilo začelo izhajati redno v približno 5000 izvodih naklade. Čeprav se mora boriti s finančnimi težavami, je list zaključil prvi letnik. Pokrajinski odbor v Gorici izdaja za Goriško poseben list z naslovom NAŠA POT. Ob tridesetletnici samostojnega nastopanja je Naša pot izšla tiskana, sicer pa izhaja šapirografirana.

Društvo slovenskih izobražencev

DSI je v novem letu obnovilo svoje živahno delovanje in pripravilo že nekaj zanimivih in aktualnih večerov. V ponedeljek, 9. januarja, je bil gost društva rektor Propaganda fide in predstojnik Slovenika v Rimu dr. Maksimilijan Jezernik, ki je govoril o sodobni misijonski problematiki v svetu. Naslednji ponedeljek smo gledali odlično serijo diapozitivov o Izraelu, ki jih je kazal Danilo Pertot. V ponedeljek, 23. januarja, pa je bilo ob

mesecu katoliškega tiska srečanje z uredniki Mohorjeve družbe.

Društvo, ki vabi člane in prijatelje na redna srečanja vsak ponedeljek zvečer, ima v februarju med drugim na sporedu Prešernovo proslavo, srečanje s tržaškim škofom Bellomijem in okroglo mizo o globalnem zaščitnem zakonu

Na fotografiji: Irena Žerjal ob predstavitvi njene pesniške zbirke »Pobegla zvezda« v DSI decembra lani.

LJUBLJANSKA TELEVIZIJA NA KOROŠKEM

Slovinci na Koroškem se že dolgo potegujejo za to, da bi jim omogočili sprejem slovenske televizije z namestitvijo pretvornikov na Karavanah. Proti temu pa so avstrijske oblasti v Avstriji, ki iščejo vse mogoče izgovore proti vključitvi tv-pretvornikov za slovenski program. Vendar pa so 26. decembra vključili pretvornik na Peči, ki omogoča sprejem na območju Beljaka, Ziljske doline in Baškega jezera. Potreben pa bi bil še pretvornik na Golici.

ENCIKLOPEDIJA SLOVENIJE

V Sloveniji so v teku priprave za izdajo Enciklopedije Slovenije v sedmih zvezkih. Pri pobudi sodelujejo številne kulturne in družbene ustanove. Prvi zvezek pa naj bi predvidoma izšel leta 1981.

Boži v slovo

Kruta bolezen je v nedeljo, 29. januarja, za vedno zatisnila oči Boži Pirc, poročeni Černic. Nismo se mogli sprizniti z žalostno resnico, da ne bomo nikoli več ugledali njenih temnih in globokih oči in mirnega pogleda, da ne bomo nikoli več zaslišali njenege tihega glasu. Bože se spominjamo z naših večerov, prireditvev in izletov, saj je vedno zelo rada bila v družbi, čeprav ni nikoli stopala v ospredje. Bila je morda nekoliko plaha, a vendar prijazna in vedno pripravljena sodelovati z drobnim delom, ki ne terja priznanj, pomagati kjerkoli je bilo potrebno.

Novembra je Boža dopolnila šele 36 let. V mladih letih ji usoda ni bila nič bolj naklonjena kot drugim otrokom iz slovenskih delavskih družin, verjetno da manj, pa je le doštudirala na učiteljski in bila zraven še prisotna v slovenskih organizacijah, tako dijaških kot tudi v Marijini družbi. Tudi potem ko se je zaposlila, je našla čas, da je pomagala v osrednji politični organizaciji. Nikdar se ni pritoževala, nikdar ni tožila, tudi ko jo je bolezen spravila v bolnišnico na dolgotrajno zdravljenje. Kolegi se je spominjajo z delovnega mesta na tržaškem Radiu, kjer je doživela marsikatero grenko uro pri pisalnem stroju, a je kljub bolečinam vztrajala. Brez števila je bilo radijskih poročil, ki so prišla do mikrofona prav preko njenih urnih in spretnih prstov. Veljala je za eno najboljših strojepisk in je znala uredniku marsikdaj pomagati tudi z besedo ali izrazom, da se je izmotal v novici.

Ni ji bilo dano dolgo uživati srečo družinskega življenja. Njeno srce je popustilo boleznim, mi pa se bomo vedno spominjali njenega milega in blagega nasmeha, njene dobrote in prijazne besede.

SLOVENŠČINA TUDI V KANADSKI ŠOLI

Znano je, da so v več avstralskih državnih šolah vpeljali pouk slovenskega jezika, zdaj jih je začela posnemati tudi Kanada. Katoliška šola župnije Sv. Ambroža, ki je nasproti slovenske cerkve Brezmadežne v Trontu, je vpeljala v šolo tudi slovenščino. Poučujeta jo dve slovenski učiteljici, gospa Movrin in gospa Markun, in sta plačani kot ostali učitelji. Prva ima 38 slovenskih otrok, druga pa 30. Učita jih po končani angleški šoli po eno uro ob ponedeljskih in sredah.

To je velik napredek, da so kanadske oblasti spoznale primernost pouka raznih narodnostnih skupin in dale vodstvu šol v ta namen tudi denar.

DEMARKACIJSKA ČRTA NA GORIŠKEM

Demarkacijska komisija je v smislu sporazuma v Osimu uredila in označila odseka meje pri Mirnu in pri Jamljah. S tem je razmejitev dokončno urejena in stopi v veljavo takoj, ko dasta potrebno soglasje ministrstvu za zunanje zadeve obeh držav.

† EDVARD LAPORNIK

Sredi januarja je prišla iz Združenih držav Amerike nenadna vest, da je od srčne kapi umrl inž. Edvard Lapornik. Takoj po vojni je poučeval matematiko na tukajšnjih srednjih šolah, nato pa se je izselil v ZDA, kjer je dosegel izredne uspehe na znanstveno raziskovalnem področju. Star je bil 59 let.

† NIKO KOSMAČ

V 70. letu starosti je v Borštu pri Trstu umrl znani politični delavec in narodnjak Niko Kosmač. Leta 1930 je bil na procesu proti Bidovcu in tovarišem obsojen na 25 let ječe. Po osvoboditvi je aktivno deloval v politiki in bil več let občinski svetovalec Slovenske skupnosti v občini Dolina.

† JAKA AVŠIČ

V začetku letošnjega leta je v Ljubljani umrl znani partizan general Jaka Avšič, ki ga večkrat omenja v svojih dnevnikih pisatelj Edvard Kocbek. General Avšič se je tudi po vojni proslavil predvsem zaradi neizprosnega boja za uveljavitev slovenščine.

GLAS KULTURNE AKCIJE

Po daljšem premoru je iz Argentine prispela septembrska in oktobrška številka Glasa Kulturne akcije, ki lep del svojih strani posveča kiparju Francetu Goršetu ob njegovi osemdesetletnici.

DVAKRAT OSEMDESET

Pred kratkim je slavil osemdesetletnico znani slovenski slikar akvarelist dr. Robert Hlavaty. Avgusta letos pa bo stopil v osemdeseto leto slikar prof. Avgust Černigoj. Obema iskreno čestitamo!

O JAMAH V PROSTI CONI

V petek, 13. januarja, je na planskem večeru v Gorici preдалo o kraških jamah dr. France Habe, znani strokovnjak na tem področju. Za nas je gotovo izredno zanimivo, kar je ugledni raziskovalec podzemnega sveta izjavil v zvezi z nameravano izgradnjo industrijske proste cone pri Sežani. Slovenski jamarji so lani v sodelovanju s speleologi iz naše dežele podrobno raziskali področje na meji, »kjer naj bi v prihodnjih letih zrastel tolikokrat omenjeni gospodarski gigant. To področje, ki obsega kakih 1700 hektarjev, skriva v sebi edinstvene kraške pojave: 1100 kraških dolin, 130 jam in brezen, od tega pa kar 8 posebnega pomena... Komisiji, ki sta se lani novembra sestali v Benetkah sta opozorilo jammerske organizacije deloma upoštevali in tudi prvotno načrtovani obseg proste cone omejili...« Tako je o izvajanjih dr. Habeta poročal Primorski dnevnik 15. januarja 1978.

—o—

V OCENO SMO PREJELI:

LEV DETELA: POVOJNI SLOVENSKI KOROŠKI PESNIKI IN PISATELJI, Obrazi sodobne koroške književnosti v slovenskem jeziku, Esejistična razmišljanja o slovenski povojni literaturi v Avstriji. Izdala Družba sv. Mohorja, Celovec 1977.

JADRANSKI KOLEDAR 1978. Izdalo Založništvo tržaškega tiska, Trst leta 1977.

MILKO ŠKRAP: DNEVNIK IN SPOMINSKA KNJIGA IZ FAŠISTIČNIH ZAPOROV. Izdalo Založništvo tržaškega tiska, Trst 1977.

Drobc iz manjšinskega sveta

TEMELJNA ŠTUDIJA PROF. CAPOTORTIJA
ZA OZN

4. Zgodovinski pregled

Drugo poglavje študije prof. Francesca Capotortija o pravicah oseb, ki pripadajo etničnim, verskim in jezikovnim manjšinam, je posvečeno zgodovinskemu razvoju meddržavne zaščite manjšin od konca I. svetovne vojne do danes. To besedilo obsega tretji zvezek študije (E/CN.4/Sub.2/384/Add.2, 20. maj 1977, 99 str.).

Ko so po prvi svetovni vojni ustanavljali Društvo narodov, so precej razpravljali o nujnosti zaščite manjšin, ker je nepravilno ravnanje z njimi stalna nevarnost za mir. Pred vojno je bilo v Evropi okoli 50 milijonov manjšincev, po njej pa 20, od katerih jih je precej na novo ustvarila ravno povojna preureditev. Zaradi sporov med državami ni prišla v ustanovni akt Društva narodov nobena beseda o manjšinah, kljub temu so pri mirovni pogodbi ustvarili poseben sistem manjšinske zaščite. Z novimi oz. povečanimi državami (Poljska, Češkoslovaška, SHS, Romunija in Grčija) so zmagovite države sklenile posebne »manjšinske pogodbe«, ki jih predvidevajo členi posameznih mirovni pogodb; v mirovne pogodbe s premaganimi državami (Avstrija, Bolgarija, Madžarska in Turčija) so vključili tudi poglavja o manjšinski zaščiti; sledile so štiri posebne meddržavne pogodbe o manjših ozemljih; enostranske izjave o spoštovanju manjšinskih pravic pa je podalo pet držav ob poznejšem vstopu v zvezo. Nad vsem tem je prevzelo skrb Društvo narodov, ki naj bi jamčilo za izpolnjevanje obveznosti. Obveznosti, ki gredo od prepovedi zapostavljanja do prave zaščite narodnih oz. verskih skupnosti kot takih. Društvo narodov, ki je večkrat obravnavalo manjšinska vprašanja, je pozneje tudi uvedlo možnost peticij, s katerimi so lahko posamezniki in združenja opozarjali na kršitve, kar je potem preučeval poseben odbor. Meddržavne pravne spore o manjšinski zaščiti je lahko reševalo stalno meddržavno sodišče.

Manjšinska zaščita je tako prvič dobila v meddržavnem pravu pomembno mesto, a pri tem so bile, kot ugotavlja Capotorti, bistvene nedoslednosti. Ni šlo za splošno meddržavno obveznost, za človečansko načelo, temveč za politično izbiro, ki so jo zmagovite države vsilile premaganim in novim državam, njih samih pa sploh ni vezala. Zaščita manjšin je bila torej omejena, države so v njej ču-

tile kršitev suverenosti in ne meddržavnopravno načelo. Zaradi zapletov med obema vojnama potem tudi ta delna zaščita ni bila dosledno uresničena.

Z drugo svetovno vojno in njenimi posledicami je vsa manjšinska problematika dobila drugačen značaj, vsi omenjeni meddržavni zaščitni instrumenti pa so izgubili veljavo.

V ustanovni listini Organizacije združenih narodov spet niso omenili manjšin, velik poudarek pa imajo človekove pravice in načelo nediskriminacije. Gre za obrambo človeka, njegovih pravic in dostojanstva, ne za zaščito skupin. Ta osnovna izbira, ki je za manjšine nevarna ali vsaj dvomna, se v vsem povojnem času ponavlja, čeprav ne vedno dosledno, prisotna pa je tudi v dvostranskih pogodbah (npr. v 8. členu osimskega traktata).

Kljub temu je OZN nekajkrat spregovorila tudi o manjšinah. Ob sprejetju splošne izjave o človekovih pravicah, ki ne omenja manjšin, je skupščina OZN sprejela tudi resolucijo, v kateri pravi, da ni brezbrizna do usode manjšin, za katere pa je potreben poseben pristop zaradi zapletenosti vprašanj. Taka in tudi bolj podrobna stališča so se še ponovila. Leta 1947 je bila ustanovljena Podkomisija za boj proti diskriminacijam in za zaščito manjšin, ki pa je delala precej neenakomerno in brez večjih uspehov. Sodelovala je pri izdelavi 27. člena pakta o državljanskih in političnih pravicah, kateremu je posvečena obravnavana študija, s Capotortijevim znanstvenim delom pa zadnja leta obdeluje ta člen in vsa problematiko, ki je v zvezi z njim.

Posebni poročevalec Capotorti potem predstavi še nekaj dokumentov ter študijski srečanja v Ljubljani in v Ohridu, vedno o manjšinskih vprašanjih in v okviru OZN.

Dalje kratko prikaže vsebino meddržavnih pogodb, ki so nastale na pobudo OZN in ki se tičejo tudi manjšin: proti genocidu iz leta 1948, o prvotnih prebivalcih in plemenih iz leta 1957 (v okviru Meddržavne organizacije za delo), proti diskriminaciji v izobraževanju iz leta 1960 (v okviru UNESCO), o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, iz leta 1965. Leta 1950 so podpisali tudi evropsko konvencijo o varstvu temeljnih človekovih pravic in svoboščin, ki med drugim prepoveduje diskriminacijo zaradi »pripadnosti narodni manjšini« (čl. 14). Zanimivo je, da je poseben odbor izvedencev pripravil dodatni protokol, ki naj bi podrobneje opredelil manjšinske pravice, prišel pa je do sklepa, da tak protokol ni potreben, kar je odbor ministrov Evropskega sveta pred kratkim potrdil.

Poleg večstranskih meddržavnih pogodb pozna povojni čas vrsto dvostranskih dogovorov, ki posegajo na področje varstva manjšin. To dokazuje, pravi Capotorti, da splošno meddržavno pravo ni dalo še zadostnih jamstev za manjšine, saj so ti dogovori običajno veliko ugodnejši od splošnih določil. Med temi pogodbami najdemo tudi avstrijsko državno pogodbo, londonski memorandum in tudi osimski sporazum, o katerem pravi Capotorti: »čl. 8 traktata jamči etničnim skupinam, ki jih jemlje v poštev omenjeni memorandum, enakovradno stopnjo zaščite, kar vključuje tudi ohranitev že sprejetih ugodnih ukrepov« (par. 77). Kot je že pred časom točno zapisal dr. T. Veiter v **Europi Ethnici**, pa je ravno osimski sporazum pomaknil varstvo od skupine na posameznike, kajti 8. člen govori le o »pripadnikih ustreznih etničnih skupin«, ne o manjšinah.

5. Člen 27

Zadnji del poglavja opisuje, kako je prišlo do 27. člena pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki so ga sprejeli leta 1966 in ki mu je posvetil študijo. (Besedilo glej v prejšnji številki!)

Čeprav avtor pozneje obširno preučuje njegovo vsebino, jo že na tem mestu obrazloži, ker ni zgled točnega in jasnega izražanja. Člen uporablja pojem »etnične manjšine«, ki je bil sestavljalcem širši od pojma narodne oz. rasne manjšine. Etnična manjšina ju vključuje.

Dalje govori člen o pravicah manjšincev v državah, kjer obstajajo manjšine. Po Capotortijevem mnenju se to ne sme razumeti, češ da velja zaščita le za že uveljavljene stare manjšine oz. za manjšine, ki jih država prizna.

Člen omenja osebe, ki pripadajo manjšinam, ne pa manjšine kot take, ki jih niso hoteli omeniti iz zgodovinskih, pravnih in političnih razlogov. Iz pa v členu omenba pravic, ki naj jih te osebe uživajo skupno z drugimi člani manjšine. Da ne gre le za pravico posameznika, priča tudi dejstvo, da so članom manjšin posvetili ta posebni člen, ki bi drugače ne bil potreben v paktu, ki obširno govori o človekovih enakih pravicah in podobno. Tudi Capotorti, ki se z izbiro sicer strinja, v večini primerov govori o manjšinah in opušča uradno formulo »osebe, ki pripadajo...«.

27. člen pravi, da se tem osebam ne smejo odvzeti določene pravice. Gre torej za načelo nediskriminacije. Capotorti dokazuje, da ga je treba po zdravi pameti izpopolniti z načelom dejanske enakopravnosti, za katero so največkrat potrebni posebni ukrepi, ker je manjšina pač v slabšem položaju. Jasno pove, da ni dovolj toleranca, ampak da morajo države aktivno nastopiti, drugače se pač v bistvu pravica odvzame. Zaščita manjšin vključuje načelo enakopravnosti in pomoč pri ohranjanju značilnosti manjšine. Ob vsem tem dokazovanju, ki so ga, kot piše avtor, sprejeli tudi v uradnih krogih OZN, pa ostane dejstvo, da so druge meddržavne pogod-

be, tudi le malo starejša o rasni diskriminaciji, jasno spregovorile o potrebnosti aktivnega poseganja.

Pravice, ki jih imajo po 27. členu pripadniki manjšin (uživanje kulture, izpovedovanje in izražanje vere, uporaba jezika), razlaga Capotorti zelo široko, a o tem spregovori obširno v četrtem poglavju. Pri jezikovnih manjšinah, ki jih sicer točno ne pojasnjuje, pa dobi človek vtis, da je položaj po svetu zelo pisan, saj v državah v razvoju evropski pojmi težko ustrezajo. Zdi se, da kaže tu posebni poročevalec preveč razumevanja za vidike držav v razvoju in premalo za ljudstva, ki jih sestavljajo in ki so velikokrat v istih mejah le zaradi kolonialne politike.

6. Štirje vidiki položaja manjšin po državah

Tretje poglavje Capotortijeve študije (E/CN.4/Sub.2/384/Add.3, 3. junij 1977, 59 str.) je posebno zanimivo. Posveča ga štirim vidikom manjšinskega položaja: zavest in volja po ohranitvi, odnosi med večino in manjšino, odnos države do manjšine, načelo nediskriminacije in manjšinska zaščita. Marsikaj se v študiji sicer ponavlja — enkrat kot anticipacija, drugič kot povzetek, to poglavje pa poživljajo zanimivi primeri z vsega sveta. Podatki izhajajo iz uradnih informacij držav, kot smo že videli, zato sam Capotorti opozarja na možno razhajanje med besedami in dejanji (večkrat kar s pogojno obliko glagolov). Navajanje drugih virov se omejuje na uradne listine (predvsem OZN) in na nekaj strokovnih knjig. Ker je zadevna literatura precej obsežna, preseneča naključno in nepogobljeno navajanje (pri opredeljevanju državne manjšinske politike na primer kaj hitro opravi z oznako pluralizma, integracije ipd., kar bi lahko bilo tudi v redu, ker gre pač za to, da je misel jasna, ni pa dovolj opozorilo le na enega sociologa, če se že tega loti, ko so ravno o teh pojmi pisali številni znanstveniki).

Še ena splošna opomba: o verskih manjšinah na splošno avtor manj razpravlja, tudi zato, ker je OZN že izdelala študije o tem. Številne obravnavane verske manjšine pa so obenem etnične manjšine.

Glede zavesti in volje po ohranitvi opaža Capotorti, da je dejansko v vidni ali vsaj v implicitni obliki prisotna pri vseh obravnavanih manjšinah. Na implicitno voljo lahko sklepamo tudi po objektivnih pokazateljih: čut posebnosti, jezik itd. Posebnega varstva ne bi potrebovala edino že popolnoma asimilirana manjšina, trdi Capotorti. Istočasno poudarja, da ima vsak posameznik pravico, da se asimilira. Kaj vpliva na zavest? Vera, jezik, družbeni ustroj manjšine, značilnosti, koncentriranost, številčnost, politični vpliv, ekonomski procesi, bližina matice (pri kateri pa vse preveč poudarja možne nevarnosti vmešavanja, medtem ko je sodobnejši vidik vloga mostu zблиževanja in izmenjav, ki jo lahko igra manjšina).

Pomemben dokaz volje po samoohranitvi so organizacije manjšin, med katerimi omenja poročevalec tudi osrednji organizaciji koroških Slovencev. Za-

nimivo je dejstvo, da v določeni zvezi avstrijska vlada poroča Capotortiju o slovenski manjšini na avstrijskem Štajerskem (par. 23), ki je še znani avstrijski strokovnjak dr. T. Veiter noče priznati (gl. **Europa Ethnica**, 2/1977, str. 98!). V par. 7 pa lahko beremo: »So slučaji, ko ne izražajo želje, da bi ohranile svoje značilnosti, vse manjšine v kaki državi. V svojih opažanjih k tej točki je avstrijska vlada dala vedeti, da obstajajo v tem pogledu občutne razlike med člani manjšinskih skupin v Avstriji. Če nekateri gradiščanski Hrvati nekoliko težijo k temu, da se asimilirajo in da predvsem opustijo hrvaški jezik, koroški Slovenci sploh ne kažejo teženja k asimilaciji. S svoje strani je italijanska vlada navedla to, da nekatere manjšinske skupnosti, kot skupina albanskega jezika, v resnici niso različne od državne skupnosti, so pa nasprotno druge, posebno nemška in slovenska skupina, ki so ohranile željo, da ohranijo običaje in kulturo, ki so jim lastni.«

Glede odnosov med različnimi etničnimi, verskimi ali jezikovnimi skupnostmi v isti državi ugotavlja avtor, da je dobro sožitje v največji meri odvisno od pravičnega ravnanja z zadevnimi manjšinami in od ozračja, ki odvrča vsako diskriminacijo. Na podlagi informacij je Capotorti pokazal na te vzroke napetosti in sporov: država, ki teži k nasilni asimilaciji, diskriminacije (npr. pri doseganju položajev v službah), ekonomska neenakost (npr. prevlada jezika večine tudi v ekonomskih in delovnih odnosih), ideološke razlike, ki bi jih lahko posplošili na celo skupnost, predsodki, v tretjem svetu posledice kolonializma, ki je razpihoval in izrabljal razlike itd. Posebni poročevalec navaja tudi pri teh okoliščinah vrsto primerov z različnih koncev sveta. Pokaže tudi, kako so skušali izboljšati odnose s spremembami v državnem ustroju, širjenjem stikov in vrsto drugih pobud. Pri tem bi lahko pripomnili, da veže veliko držav meddržavna pogodba o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki s 7. členom državam naravnost nalaga dolžnost, da sprejmejo ukrepe za boj proti predsodkom in za pospeševanje razumevanja (gl. **Mladika**, 1976, št. 9, str. 146).

Pri naštevanju teh ukrepov po raznih državah pa naravnost preseneča, kako Capotorti dvoumno

spravlja v isti seznam ukrepe, ki temeljijo na spoznanju, da je različnost narodnosti, vere, jezika za državo bogastvo, in tudi nekatere, ki dišijo po stapljanju in centralizmu (npr. par. 46).

Politika državne oblasti nasproti manjšinam lahko dobi v glavnem štiri oblike: pluralizem, integracija (ki ji Capotorti daje pomen »enotnosti v raznolikosti«), asimilacija, segregacija. Uradno nobena od obravnavanih držav ne sprejema diskriminacije in segregacije (afriški rasistični režimi niso sodelovali ali pa niso bili vabljeni k sodelovanju pri raziskavi). Prav tako je verska svoboda povsod uradno zajamčena. (Vendar je ravno na letošnjem novoletnem sprejemu za diplomate papež Pavel VI. postavil diskriminacijo zaradi vere na prvo mesto med vsemi sodobnimi diskriminacijami.) Odnos do manjšin je različen od države do države, večkrat tudi od manjšine do manjšine v isti državi. Jasno, da dejanska politika ni vedno v skladu z uradnimi načeli. Kjer manjšinam priznavajo pravico do življenja, se izvaja pluralistični pristop z avtonomijami in posebnimi ukrepi oz. integracijski v avtorjevem pomenu. Kjer uradno ne priznavajo manjšin, jih skušajo države asimilirati. Pri tem Capotorti obširno poroča o asimilacijski politiki v Južni Ameriki, vendar gre tu za vprašanje priseljencev, ki ga je avtor, kot smo videli, načelno izključil iz te obravnave, zato bi sem ne spadalo. Na mestu pa je primer Francije in Sovjetske zveze (kjer nastajajo po sovjetskem avtorju Tsamerianu »socialistični narodi«). Ko obravnava tretji svet, precej rahlo pripominja, da ni nujna asimilacija za utrditev novih držav.

Zadnji razdelek poglavja podčrtuje ugotovitev, da je predpogoj za varstvo manjšin uveljavitev načela enakopravnosti in nediskriminacije tako posameznikov kot skupin. In to načelo vsaj na papirju priznavajo že vse države in številne meddržavne pogodbe. Diskriminacije pa ostajajo. Med najvidnejše postavlja avtor avtohtone narode Novega sveta (avstralski domorodci in ameriški Indijanci) ter Cigane, za katere se je zavzel še 22. maja 1975 odbor ministrov Evropskega sveta s posebno resolucijo.

(se nadaljuje)

Gasparijevo leto

Maksim Gaspari je v svojih številnih umetninah prikazal slovenske ljudi in pokrajino v najpristnejšem ljudskem slogu. Bil je naš spremljevalec skozi letne čase in mimo vseh velikih cerkvenih praznikov. Starosta slovenskih slikarjev je 26. januarja stopil v 95. leto; rodil se je v vasi Selšček pri Cerknici leta 1883. Čestitamo!

ZAMEJSKA IN ZDOMSKA LITERATURA (nadaljevanje)

IRENA ŽERJAL: POBEGLA ZVEZDA

Novembra 1977 je izdala Irena Žerjal v samozaložbi novo pesniško zbirko z naslovom *Pobegla zvezda*. To je že njena četrta pesniška zbirka. Prva je izšla 1969 z naslovom *Goreče oljke*, druga 1972 kot *Topli gozdovi*, tretja 1974 kot *Tovarna utopičnih idej*, vmes še povest *Tragedijca na grobljah* (1973) in z Marijo Mislej črtice *Morje, ribe, asfalt* (1976; glej moja poročila v Mladiki 1968, 96; 1972, 98-99; 1974, 117; 1975, 17-18; 1976, 142-3).

V *Pobegli zvezdi* je 30 pesmi in so razdeljene v štiri cikle, ki že z naslovi povedo razsežnost pesniškega sporočila: *Istrsko sonce*, *Pot skozi Breg*, *Širjava* in *Pobegla zvezda*. Najdaljši je prvi oddelek, saj obsega 14 pesmi, skoraj polovico vseh. Že v prvi pesmi se predstavlja takole: »To steblo časa / pozna jesen / krajec meseca / v duši plesen. // To mirno morje / po povodnji / snuje meni in tebi gorje...« Gre za trpke ljubezenske pesmi, polne razočaranja, grenkobe, iskanja in bežanja pred njim, podane pa so z ostrimi in drznimi primerami. V duši ima plesen, v srcu blato, »zgubljeni osebek sredi veselij. / To sem jaz.« Ne sme ga ljubiti, ob njem se sprehaja »strašna in temačna tema... Kakšna temna slutnja groze / in vprašaj za celo smrt.« Previdna je, »Besede postajajo bodala«. Sumi ga vseh laži, zato je zbežala »v temni rog«. Prizadeto je zapela *Legendo o stoletnem prtju*, kjer je v skopih besedah podala težko življenje kraških mater od prababice do sebe. Prababica je sešila prte, da bi z njimi pregrinjali mizo ob lepih dogodkih življenja. Toda »prababica samo enkrat svoj prt pogrne, / garaški svet, prastari mož, / življenje je steklo z lakoto na nož. / Babica samo enkrat prt pogrne. / Svatba je, a vojna življenje obrne. / Dedek v Soči za vedno zaspi. / Presvečeni prt se več ne pogrne.« Matični pregne prt, ko se vrne oče iz vojne, toda življenje ne potrebuje polikanih prtov: »za kisloto joto in kuhan krompir / ne rabimo štirkanke prtove rime«. Pesnica se poroči, toda mož je brez službe ter »gre s trebuhom za kruhom v noč«. Končno dobi sina: »Na mizi je prt in dobra potica. / V soncu ves Breg, / v tem soncu je smeh. / Prt se blešči kot povrnjena ptica.« In še legenda o materialni vdanosti, ki misli na vse, šele nazadnje nase. Pastirica pase istrske vole in nabira fige. Istrska pokrajina je tako lepa, »ko bi se tod vozil Dante, / ne bi nikoli napisal Pekla«.

Te pesmi so večinoma kratke, nekako odsekane, misli nanizane druga ob drugi, vsak verz nova podoba, le proti koncu kitic je malo več sproščenosti. Zadnje pesmi so daljše in tudi verzji so prosti in razvezani.

V ciklu *Pot skozi Breg* je v štiri pesmi zajela nekaj domačega življenja, kar je poskusila že v prejšnji zbirki.

Praznujejo »barčico«, na veje starega borovca vežejo pomaranče in pripenjajo svete besede, začeli so živeti, ne bodo več »razlaščevali besed«, več je ni strah. *Božična* je svojevrstna molitev in pretresljiva prošnja, da bi se kmalu rešila tega lažnega sveta, kjer ni nobena reč več sveta: »Joj, komaj čakam / upehana do kraja...« Vse plava »v svetle bregove niča. / Razblinja se svetost, lju-bezen, smeh. / Sivina razdaja svoj hijenski krohot...« Bori se proti hinavskemu kritikalstvu, ki ne loči rdeče zvezde od rdečega žvepla.

V *Širjavi* so pesmi bolj občeloške, saj segajo od Alžirca, ki odpelje za ženo domov slovensko študentko, do bosanske deklice, ki se bo strašno maščevala nad nezvestim fantom, do Benetk »s kukrenimi palačami« in čipkastimi strehami. Spominja se potovanja v Bolgarijo in pregleda na meji »z železno zaveso 56. leta«. Baladna je *Izpoved* ženi, ki se je vrnila iz nemškega taborišča, veruje v Boga in ideale in ponavlja, da »svet ni zaplemba enega sistema«. In še pravljici kaskader z jabolkom, ki je bil »podoben črnemu zamorcu iz Lepe Vide«, babica mu je posodila črni šal, vnukinja mu ga je vzela pozneje nazaj in zavrnila jabolko, ki ji ga je ponujal.

V zadnjem ciklu, *Pobegla zvezda*, je pet pesmi in v njih poje spet o sebi in pojasnjuje, da je pobegla zvezda pesem. Prijatelji so obkolili njen prostor in ga raziskujejo ter jo sprašujejo, zakaj je sama, a ne more jim reči: »Pojdite k vragu, moja zvezda je zašla!« Poznopomladanski veter raznaša »misli v svobodo«, otožnost »premaže resnico, prevetri laži«, v novih predalih so »stare pesmi«. Njena duša je na zahodu in tukaj najlepše izpoveduje svojo razdvojenost: »Ogenj bo plapolal v tvoje začarano življenje. / Rdeča svetloba bo odsevala tvoj žalostni obraz. / Ko bodo drugi vzklikali koračnicam, / boš ti sežigala stara pisma / in skušala v očeh ognja / poiskati plapolajočo nekdanjo mladost. / Pozvanjalo bo k maši / in ti boš ateist. / Vzklikali bodo revoluciji / in ti boš papist / brez prstanov, brez obrednega veselja, / le življenje — divje jeklo — bo teklo, teklo, teklo...«

Zbirka *Pobegla zvezda* je globoka in mestoma pretresljiva izpoved zrelega človeka, ki mora živeti sredi neurejenega sveta, kjer so izginile vse vrednote, kjer ga nihče ne razume, kjer vse drsi proti niču. Pesniška izpoved je preprosta, realistična, brez iskanja novih primer in nerazumljivih besednih zvez. Jezik je izbran in svež, včasih z rahlim ekspresionističnim navdihom, ustrezen misli in obliki. Oblika je večinoma prosta, vendar uporablja kitic, dostikrat rimo in vrsto pesniških figur, kot so anafora, podvojitve, refren idr. Čeprav je knjiga izpovedna, je v njej polno istrske pokrajine in življenja tržaškega Brega. Zbirka pomeni nov korak navzgor v pesništvu Irene Žerjal.

Koncertna sezona Glasbene matice 1977-1978

20. decembra je v Kulturnem domu v Trstu gostoval simfonični orkester ljubljanske Radiotelevizije, ki ga je vodil stalni dirigent Samo Hubad. Samo Hubad se uvršča med najboljše slovenske dirigente in je tudi med tistimi, ki v tujini uživajo največ slovesa. Kot solist pa je nastopil Aleksander Vodopivec.

Najprej je bila na vrsti praižvedba Vrabčeve skladbe »Ritmične impresije«. Kot že sam naslov pove, je skladba slonela predvsem na ritmu in na čisti — racionalni zgradbi, ne toliko na čustvenem momentu. Skladba in skladatelj sta na koncu prejela navdušen aplavz, kar je znova dokazalo, da je Ubald Vrabec primorskemu občinstvu zelo priljubljen skladatelj. Sicer Vrabca poznamo predvsem po odličnih zborovskih skladbah, a ne gre prezreti njegove instrumentalne glasbe (Spomnimo se le — poleg Ritmičnih impresij — na njegovo simfonično pesnitev »Postojnska jama«).

Sledil je Gershwinov koncert za klavir in orkester v G duru. Skoraj naravno je bilo, da si je Aleksander Vodopivec, ki se — kot znano — zanima tako za resno kot tudi za lahko glasbo, izbral Georgeja Gershwina, skladatelja, ki je v svojem opusu izvedel idealno združitev klasičnega in jazzovskega. To se je poznalo že v samem orkestrskem sestavu, kjer smo opazili tudi saksofon, ki je sicer v orkestru redke instrument. Izvedba je bila odlična, posebno s strani solista. Edino orkester je morda kdaj pa kdaj preveč preglašal klavir. A to je morda posledica neprimerne akustike dvorane.

V drugem delu koncerta je bila na programu peta Beethovnova simfonija. Pripomnil pa bi naslednje: primernejše bi bilo, ko bi nam orkester namesto pete simfonije, ki smo jo že večkrat slišali tudi v Kulturnem domu, postregel s kako drugo, recimo s četrto, ki je sicer manj znana, a zato nič manj kvalitetna. No, smo pa brali glede pete simfonije v koncertnem lističu odlično priporočilo, in sicer: »O njej (peti) je bilo napisano preveč (dobre in slabe) literature, da

bi nas zamikalo ponavljati klišeje o »usodi, ki trka na vrata« in podobno. Priporočamo poslušalcem, naj poslušajo glasbo in naj odmislijo vso literaturo o nji.« Vsekakor je bila izvedba pete na višini, sam dirigent pa je pokazal, da krepko drži v rokah vajeti orkestra. Izvedbi je sledil navdušen aplavz.

14. januarja 1978 je bil na sporedu koncert orkestra »I Filarmonici« iz Bologne pod vodstvom Angela Ephrikiana. Zaradi nerazpoloženosti ansambla pa je bilo naznanjeno, da bo namesto tega igral Slovenski komorni orkester pod vodstvom Antona Nanu-

ta. Kot solista sta nastopila Karel Bradač in Janez Prašnikar z rogom. Program je obsegal Suito za dva roga in godala G. P. Telemanna, Haydnovo simfonijo v c molu št. 44, Sorokočevičevo Simfonijo v D duru št. 6 in Serenado v C duru op. 48 za godalni orkester P. I. Čajkovskega. Solista sta dovršeno odigrala svoji vlogi. Nekoliko pa je razočaral orkester, kjer se je opazilo tu pa tam nekoliko površnosti v pripravi. Slovenski komorni orkester je namreč ansambel na taki višini, da bi si podobnih podprsljajev ne smel dovoliti.

Tomaž Simčič

PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON - 4. snopič

Z rednimi knjigami Goriške Mohorjeve družbe za leto 1978 je prišel malo pred božičem tudi 4. snopič Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Sega od imena Čotar do Fogar in od str. 249 do 376. Vseh imen ali gesel je v tem snopiču 196. Do zdaj so posamezne črke takole zastopane: A 41 imen, B 273, C 96, Č 72, D 114, E 15 in F 56. Obdelanih je bilo torej 667 imen ali gesel na 376 straneh, skoraj po dve imeni na stran. To dokazuje, da se sodelavci držijo leksikalnega sloga, ki zahteva zgoščenost, vendar pa mora biti povedano vse, kar je važno za življenje in delo obravnavanih osebnosti.

K PSBL je pristopilo šest novih sodelavcev, toda malo pred izidom tega snopiča je umrl dr. Rudolf Klinec, kancler goriške škofije, tajnik GMD, vodilni član uredniškega odbora PSBL ter njegova gonilna sila. Ni samo organiziral sodelavcev, jim pisaril in jih navduševal za delo, ampak jim je s svojim ogromnim znanjem tudi pomagal, jim odpiral goriški škofijski arhiv, ki ga je do podrobnosti poznal, ter jim pomagal do drugih virov. Tudi sam je z ljubeznijo in znanstveno natančnostjo raziskoval goriško preteklost in napisal za PSBL 91 člankov (nekaj jih je še v rokopisu), ki se

gajo daleč v preteklost in oživljajo ljudi, ki so veliko napravili, a so pozabljeni ali malo znani. Predstavil je like nekdanjih škofov, plemiških družin, ki so krojile slovensko usodo, ustavil pa se ni tudi pred preprostimi ljudmi, ki so kaj važnega napravili. Dr. Rudolfa Klinca bo težko nadomestiti, vendar pa bo PSBL nadaljeval po poti, ki mu jo je začrtal.

Poleg dr. Klinca so do zdaj umrli še prof. Rado Bednarik, Albert Rejec in Ludvik Zorzut. Leksikon se je vseh spomnil na ovitku. Zdaj je 38 sodelavcev in to je dokaz, da ima Leksikon trdno osnovo in bo lahko v redu izhajal.

V tem snopiču je vrsta delavcev in delavk z vseh področij slovenskega življenja, večjih in manjših, toda vsakdo se je s tem ali onim toliko uveljavil, da je prišel v PSBL. Morda vsi v celokupnem slovenskem okviru manj pomenijo, zaslužni pa so za Primorsko in je naravno, da pridejo v tak krajevni Leksikon. Zdi se, da so članki bolj uravnovešeni in dolgi v sorazmerju s pomenom človeka, ki ga predstavljajo. Pomembnejši ljudje so poživljeni tudi s fotografijami. Korektore so skrbne in ni očitnih tiskovnih napak.

M. Jevnikar

po drugi svetovni vojni. Ko sem listala po kazalu, sem opazila ime Felice Baraga. Vse, kar sem potem našla o utemeljitelju slovenskih šol pod zavezniški dr. Srečku Baragi, je bil citat iz nekdanjega dnevnika Il Lavoratore, kjer v nekaj vrsticah omenja kolaboracionističnega na smrt obsojenega kriminalca itd. itd. Tudi to knjigo bi moral kdo preštudirati in nam jo predstaviti.

(sledí podpis)

PRIMORSKI DNEVNIK

Spoštovani!

Dne 10. januarja je Primorski dnevnik objavil nepodpisan spominski članek o znanem zamejskem borcu za narodnostne pravice Niku Kosmaču. Med drugim piše: »Tako po osvoboditvi je bil izvoljen za vaškega predsednika OF. Kasneje se je pridružil skupini Slovenske demokratske zveze, za katero je tudi kandidiral in bil izvoljen v dolinski občinski svet na skupni listi Slovenske skupnosti. Neglede na strankarsko pripadnost je bil Niko Kosmač človek naprednih pogledov in je svoja stališča zavzemal

samostojno, često tudi v nasprotju s tako imenovano uradno linijo.«

Zdi se mi, da tako pisanje, ki predpostavlja točno določeno gledanje na »naprednost«, ne koristi spoznavanju in enotnosti med Slovenci.

Ker sem že pri našem dnevniku: zadnje čase vse preveč prvih strani polnijo članki, ki jih podpisujejo Candida Curzi, Fulvio Casali ipd. Razumem, da je težko imeti svojega dopisnika v Rimu, vendar se mi tudi razlaganje vsedravnih dogodkov izpod italijanskih peres ne zdi upravičeno za slovenski zamejski dnevnik, saj lahko beremo v italijanskih listih članke še veliko boljših italijanskih časnikarjev. Ostajajo namreč še agencijske vesti, ki jih lahko predelujejo in medsebojno primerjajo na Primorskem, ljubljanski dopisniki in pa občasno izbrani komentarji boljših italijanskih časnikarjev.

(sledí podpis)

SLOVENSKA VERSKA SKUPNOST V MILANU

Začetek dober - vse dobro: tako pravi naš pregovor. Mesec oktober je spet privabil Slovence, ki živijo v Milanu in okolici, k tradicionalnemu sre-

čanju. Premalo se govori oziroma piše o skupini naših rojakov, ki se je zatekla v Milan v zadnjih 25 letih s Tržaškega, Goriškega, iz Slovenskega Primorja ali iz Slovenije. Kako poskrbeti za dušne potrebe slovenskih ljudi v Milanu in okolici?

Prvi je začel zahajati v Milan msgr. Ignacij Kunstelj, ki je vpeljal mesečne slovenske maše v cerkvi Sv. Tomaža v ulici Broletto v Milanu. Sedaj že nekaj let mašuje izseljeniški duhovnik g. Jure Rode, doma iz Argentine, ki trenutno živi v Rimu. Vsako drugo nedeljo v mesecu je najprej sv. maša in nato razgovor, pesmi ter domač pomenek v bližnji dvorani ob cerkvi. Na omenjena srečanja žal prihaja le majhen odstotek Slovencev, toda vzdušje na srečanjih je jasen dokaz naše duše, naše trdne kulture in tradicije. Vsaj enkrat v mesecu smo vsi skupaj, se pogovarjamo o naših problemih, pojemo narodne pesmi, molimo po naše. Večkrat se nam pridružujejo sorodniki italijanskega porekla, ki nas občudujejo, kako smo trdni v veri, besedi in kulturi!

Zadnje srečanje je bilo v NEDELJO, 18. DECEMBRA, ob 16. uri vedno v cerkvi Sv. Tomaža v ulici Broletto. Za informacije je treba telefonirati na štev. 02/872990 ali 0332/283401 ali 0142/74232.

BRUNO

v
Čuk

UGANKA

Poslušalcem slovenskega tržaškega radia nastavljamole to nagradno uganko: katera je tista slovenska intelektualna in pesniška potencia, ki je za stoletnico rojstva Otona Župančiča zmogla 20. januarja tega leta naslednji župančičevski polet:

»...Včeraj so bili na naših koledarjih še svetniki, danes so ustvarjalci: to je velik napredek... Bolje Prešeren ali za njim Župančič kot sv. Miklavž in sv. Jožef...«.

Rešitve ugank pošljite do prihodnjega pusta, in sicer pod šifro KVALITETA.

Nagrad, kolikor bo rešitev: reševalci bodo dobili po eno knjižico omenjene potence.

VABILO

Vabimo vas na predavanje v Kulturnem domu v Trstu v sredo, 1. 2., ob 18.30

POT DO ODRPTE MEJE
(razen za Borisa Pahorja)

dr. J. VILFAN (1946) in dr. VELEBIT (1954)

Vstop prost!

Odbor NŠK

na Obelisku

LISTNICA UPRAVE

Podporno naročnino so nakazali:

Na Tržaškem: Anica ZAHAR, Nada PERTOT, Jože JAMNIK, Ivana GHERLANI, Mirjam LEVSTIK, Jože ŠTRANJ, Alojz DEBELIS, Stanislav SOBAN, Karel SANCIN, Ivan KRETIČ, Ivo KRALJ, Diomira BAJC, Grazia GERDOL, Karel ČOK, Milan SOSIČ, Marija MIJOT, Franc KAKEŠ, Marko UDOVIČ, Ivana PUNTAR, N.N., Jožko PERČIČ, Franc MALALAN, Stojan SOSIČ, Egon MALALAN, Rado STOK, N.N. (12.000 Lir), Lojze ŠKERL (20.000 Lir), družina REPINC (20.000 Lir); na Goriškem: Jože FAJDIGA, Emil VALENTINČIČ, Andrej KOŠIČ, N.N., Roman DI BATTISTA, gospa JOSIPINA, Eda HMELJAK, Mirko ŠPACAPAN, Jožko BRATINA. Dalje še Arduino CREMONESI iz Vidma, ELSBACHER-ANGELI z Videmskega, Slavko BAVDAŽ iz Rima, Bruno SFERZA iz Casale M.to, Marička ŠUŠTERŠIČ iz Ljubljane, Štefan FALEŽ iz Rima (18.000 Lir), Maksimilijan JEZERNIK iz Rima (20.000 Lir), Mirko BREZIGAR iz Vicenze, Jožef KOGOJ iz Francije in Milan MARTINČIČ iz Toronta (31 dol.).

Za tiskovni sklad MLADIKE so darovali: Angel Kosmač 3.600 lir, družina Vetrin 500, Marko Kos 1.000, Frank Bonča 5.000, Boris Kuret 1.000, gospa Škabar 10.000, Franc Terpin v spomin na pisatelja Karla Muserja 50.000, Franciška Hladnik 3.000, Jože Zorž 3.500, gostilna Devetak z Vrha 5.000, Janez Kopač 500, Janez Zdešar 1.500, Mojca Rant 4.300, hotel Levstik v Rimi 15.000, Metoda Žvanut 5.000 ter Irena in Walter Bertolini v spomin pok. dr. Rolanda Čiana 10.000.

Vsem se MLADIKA iskreno zahvaljuje!

zasmehindobrovoljozas

Pri odvetniku. — »Gospod doktor, koliko stane pri vas majhno vprašanje?« — »Vprašanje nič, pač pa odgovor.«

* * *

Čudno. — Mimica: »Očka, kdaj pa me je štorklja prinesla?« — Oče: »Prvega avgusta.« — Mimica: »Glej, no, to je pa ravno na moj rojstni dan.«

* * *

Študentovska. — Študent je padel pri izpitu. Hotel je svoje starše kar se da obzirno pripraviti na to in je brzojavil domov: »Izpit sijajno prestal. Profesorji navdušeni. Žele, da na vsak način v juliju ponovim.«

* * *

Ob koncu leta. — Mali je slišal govoriti starše, da bodo imeli deficit. Ker ni vedel, kaj to pomeni, je po večerji, ko so sedeli na divanu, vprašal ata: »Očka, kaj je to, deficit?« — »To je tisto, kar človeku ostane, kadar nima nobenega denarja več.«

* * *

Kaj bi storili, če bi vas nenadoma postavili na mesto predsednika vaše občine?

Storil bi tako, kakor so me naučili: najprej bi poskrbel zase.

Jože je v Trstu kupil lično, majhno budilko. Pred mejo jo je skril pod klobuk. A glej ga šmenta, ravno pri carinskem pregledu, mu je začela zvoniti.

»Tovariš, uganite, v katerem ušesu mi zvonil!« se je hitro znašel Jože.

* * *

Dva orla občudujeta zrakoplov, ki z vso brzino reže nebo in pušča za seboj dolgo sled.

»Ta ptič je pa hiter, kaj?« reče prvi.

Drugi pa: »Mislim, da bi tudi ti pohitel, če bi ti takole gorelo v repu!«

* * *

Neko dekle svojim trem prijatelji-cam: »Veste, da sem povedala svojemu zaročencu vse o svoji preteklosti?«

»Kakšna poštenost!« se je začudila prva.

»Kakšen pogum,« je rekla druga. In tretja: »Kakšen spomin!«

* * *

»Oven.«

»Oven? Mikroskopsko majhen v primeri z našimi.«

Tedaj se je pognala mimo njih čreda kengurujev.

»Kaj pa so tile?«

»Kobilice«, odgovori Avstralec.

* * *

»Veš, kaj zares mislim o tebi? Da si idiot.«

»Razumem, samo nekaj mi razloži!«

»Kaj?«

»Sem idiot zato, ker sem tvoj prijatelj, ali sem tvoj prijatelj zato, ker sem idiot?«

* * *

Na sodniji. — Sodnik: »Obtoženec! Zakaj niste dragoceni prstan takoj oddali, ko ste ga našli? Ne veste, da je tako ravnanje utaja najdene reči?« — »Vem, gospod sodnik. Toda na notranji strani prstana je vrezan napis: »Na veke tvoj!«

* * *

»Le kako moreš verjeti svojemu možu, da je bil na lovu, ko ja ni ničesar prinesel domov.«

»Prav zato mu verjamem.«

Postni govori na radiu Trst A

Od 10. februarja do 24. marca bodo po radiu Trst A vsak torek in petek ob 15.35 postni govori na temo: »Jezusov poslovilni govor pri zadnji večerji.«

Od obrtniških izkušenj
v trgovinsko dejavnost

Korsic

Anton Korsic

- Serijsko pohištvo
- Pohištvo po meri
- Preureditve

POSEBNI POPUSTI !!!
OBIŠČITE NAS !!!

T R S T

Prodajalna:
ul. S. Cilino, 38
telefon 54390

Dom in delavnica:
ul. Damiano Chiesa, 91
telefon 725757